

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра української мови

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Колоїз Ж.В.

Протокол № _____

« _____ » _____ 2018 р.

Реєстраційний № _____

« _____ » _____ 2018 р.

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО
В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ
(на матеріалі творів Василя Сичова)

Кваліфікаційна робота студентки
факультету української філології
групи УФР-м-17
другого (магістерського) рівня
спеціальності 014.01 Середня освіта
Українська мова і література,
додаткової спеціалізації –
редагування освітніх видань
Бутильської Тетяни Федорівни

Керівник:

кандидат філологічних наук,
доцент **Бузько С. А.**

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS ____ Кількість балів _____

Члени комісії: _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕКСИЧНИХ ЗАСОБІВ ТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО	6
1.1. Поняття про категорію комічного.....	6
1.2. Стилiстично маркована лексика як засiб творення комічного.....	18
1.3. Тропи як лексичний засiб творення комічного ефекту.....	26
Висновки до першого розділу	42
РОЗДІЛ 2. ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО В ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ ВАСИЛЯ СИЧОВА	44
2.1. Розмовно-просторічна лексика, вульгаризми та росіянізми як засоби творення комічного.....	44
2.2. Оказіональні власні назви як засiб творення комічного.....	48
Висновки до другого розділу	53
РОЗДІЛ 3. ТРОПИ ЯК ЗАСІБ ТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО В ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ ВАСИЛЯ СИЧОВА	55
3.1. Порівняння як засiб творення комічного	55
3.2. Метафора як засiб творення комічного.....	61
3.3. Епітет як засiб творення комічного.....	64
3.4. Гіпербола як засiб творення комічного.....	65
Висновки до третього розділу	69
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	73

ВСТУП

Українська сміхова культура концентрує в собі найкращі зразки комічного всіх поколінь. Їй властиве важливе світоглядне значення, вона перебуває на сторожі народної моралі, висміюючи людські вади. Комічне завжди було одним із предметів лексичного дослідження. Але з плином часу змінюється менталітет і розуміння комічного ефекту. Змінюються його форми та засоби, а також стилі авторів. Використовуються певні прийоми та способи вираження комічного, через що стиль і мова стають унікальними і неповторними. Мовне представлення комічного – це створення певної художньої картини світу, яка несе в собі інформацію про специфіку взаємодії мови і дійсності, людини і соціуму.

Актуальність роботи полягає в тому, що на сьогодні в сучасному вітчизняному мовознавстві помітне місце посідають праці, присвячені аналізу мовних засобів творення комічного (Л. Анучина [1], С. Войтюк [14], Б. Дземидок [21], Л. Жигота [27], О. Калита [32], Ж. Колоїз [38], О. Кузьмич [46], О. Лілова [48], Н. Малюга [50], А. Островська [62], В. Півоєв [64], Л. Сморгж [71], О. Шумейко [84] та ін.). Сучасна українська поезія демонструє багатство мовних засобів для вираження різнопланової оцінки, різноманіття аксіологічних значень як важливих складників організації семантичної структури поетичного тексту. Лексичні засоби творення комічного постійно перебувають у полі зору українських науковців. Об'єктом лінгвістичного аналізу проблем комічного, що здійснюється на матеріалі художніх творів, є, переважно, мова прозових творів. Поза увагою науковців у цьому аспекті залишається поетичне мовлення.

Об'єктом дослідження є лексична організація творів сучасного українського поета Василя Сичова.

Предмет дослідження – особливості використання лексичних засобів для створення комічного ефекту у творчості Василя Сичова.

Мета роботи полягає в дослідженні лексичних засобів творення комічного в гуморесках Василя Сичова.

Завдання роботи:

- 1) з'ясувати теоретичні засади вивчення лексичних засобів творення комічного;
- 2) виявити основні групи лексичних засобів творення комічного в творчості Василя Сичова;
- 3) проаналізувати особливості використання поетом розмовно-просторічної лексики, вульгаризмів і росіянізмів;
- 4) описати okazіональні власні назви, використані Василем Сичовим для створення комічного ефекту;
- 5) визначити функціонально-стилістичне призначення тропів, які поет уживає задля створення комічного.

Джерельною базою є віршовані твори сучасного українського поета Василя Сичова, (Сичов В. В. Сміх : Гумор і сатира / В. В. Сичов. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2011. – 454 с.).

Новизна роботи полягає у виборі джерельної бази, оскільки твори Василя Сичова ще не були об'єктом лінгвістичного дослідження.

Методи, використані в дослідженні: теоретичний аналіз і теоретичний синтез (узагальнення теоретичних відомостей про категорію комічного та лексичні засоби творення комізму), систематизація наукових даних із проблеми, описовий метод (опис особливостей використання лексичних засобів для створення комічного ефекту), системний аналіз (добір фактичного матеріалу та його систематизування), спостереження, лінгвостилістичний, контекстологічний аналіз.

Теоретичне значення роботи полягає в більш глибокому і системному аналізі категорії комічного. У роботі розглянуто погляди про функціональну специфіку мовних засобів творення комічного; визначено місце й роль комічного в поезіях Василя Сичова; виявлено динаміку і своєрідність

лексичних засобів творення комічного залежно від особливостей індивідуального стилю письменника.

Практичне значення роботи. Матеріали та результати дослідження можуть бути використані в навчальних курсах зі стилістики, лексикології, у роботі наукових семінарів, у лексикографічній практиці.

Наукове дослідження було **апробоване** у вигляді доповіді «Власні назви як засіб творення комічного (на матеріалів творів Василя Сичова)» на студентській науковій конференції (16 травня 2018 р.).

Публікації. Результати дослідження відображено у двох публікаціях, які вміщено в збірниках: Матеріали студентських наукових читань: зб. наук. праць / [ред. : Ж. В. Колоїз (відп. ред.), Бакум З. П., Білоконенко Л. А., Вавринюк Т. І. та ін.]. – Кривий Ріг, 2018. – Вип. 4. – 129 с.; Матеріали студентських наукових читань: зб. наук. праць / [ред. : Ж. В. Колоїз (відп. ред.), Бакум З. П., Білоконенко Л. А., Вавринюк Т. І. та ін.]. – Кривий Ріг, 2017. – Вип. 2. – 205 с.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури, який нараховує 87 позицій. Загальний обсяг роботи – 83 сторінки, основний текст – 72 сторінки. Картотека лексичних засобів комічного нараховує 390 одиниць.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕКСИЧНИХ ЗАСОБІВ ТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО

1.1. Поняття про категорію комічного

У науці важливе місце посідає проблема комічного, яка вже протягом багатьох років перебуває в полі зору науковців. Здавна проблему комічного досліджували переважно естетика та літературознавство, аналізуючи такі естетичні категорії, як комічне та трагічне, що застосовувалися в літературі [38, с. 256]. Але згодом комічне стає предметом зацікавлення і широкого кола лінгвістів: з'являються мовознавчі праці, у яких науковці роблять спроби аналізу мовних засобів забезпечення гумористично-сатиричного ефекту (Ж. Колоїз [38], Б. Пришва [69], А. Щербина [86], О. Кирилюк [35] та інші). На жаль, механізм забезпечення комічного ефекту ще не має ґрунтовного системного дослідження, тому це свідчить про те, що вивчення засобів національної сміхової культури є досить актуальним [38, с. 257].

Поняття «комічне» в широкому сенсі означає те, що викликає сміх. Початком теоретичного осмислення комічного вважається естетика Аристотеля, у якій ішла мова про те, що з прадавніх часів люди почали осміювати вади один одного, певні слабкості. Але ці вади не є комічними, навпаки, вони викликали гнів, тому для того, щоб вони несли в собі комічний відтінок, потрібно було зобразити їх у кумедній ситуації. Тобто комічний ефект виникає лише тоді, коли об'єкт висміювання постає в незвичній ситуації.

У сучасній науці термін «комічне» вживається як родове поняття на позначення різноманітних явищ, здатних викликати сміх [85, с. 166]. О. Кузьмич у своїй роботі «Лексичні засоби творення комізму» наводив думку мовознавця О. Потебні щодо пояснення природи комічного, яка

полягала в тому, що «подібно усім тропам і всякому розумінню, смішне є процес, тобто становить зміну мисленнєвих актів: подібно іронії, смішне є дія невинного чекання, певного зіткнення позитивного й негативного і навпаки... Швидкість зміни очікуваного більш або менш протилежним є неодмінною умовою сміху. Тому від повторення смішне перестає бути смішним. Від цієї короткочасності смішного залежить те, що при науковому його аналізі особливо очевидно, що ми аналізуємо лише мертвий препарат» [46, с. 158].

В іншій роботі науковець зазначає різноманітні погляди філософів щодо природи комічного. Наприклад, на думку Аристотеля, комічне віддзеркалює порівняно все негативне, все погане в людині. Смішне, за філософом, – це якась помилка, неподобство, тільки не згубне і не шкідливе. Він для підтвердження своїх думок наводить як приклад потворну комічну маску, але без виразу страждання [84, с. 13].

Для Декарта сміх – головна ознака радості, але радість обов'язково має поєднуватися з іншими почуттями – ворожістю, здивуванням чи захопленням. Також радість не повинна бути надмірною. Філософ виділяв висміювання, вважаючи його виразом радості, змішаним з ворожістю. Люди, у яких наявні певні фізичні недоліки, які є публічно обманутими, схильні висміювати будь-кого. Вони торжествують за умови нещастя людини, тому що їм хочеться бачити людей такими ж знеславленими, ображеними [84, с. 13].

Є велика кількість визначень комічного. Наприклад, А. Островська зазначає, що «комічне – категорія естетики, яка характеризує той аспект естетичного освоєння світу, який супроводжується сміхом без співчуття, страху і пригнічення» [62]. Комічне є одним із фундаментальних понять поряд із трагічним, прекрасним, потворним тощо [39].

С. Войтюк говорить, що комічне – суспільно значуще протиріччя, котре в мистецтві є об'єктом емоційно насиченої критики – висміювання [14, с. 96].

У сучасному вжитку термін «комічне» є родовим поняттям для означення різноманітних відтінків смішного, все, що може викликати сміх, – об'єкт комічного. Комічне – це немовби формула смішного, а смішне – конкретний випадок комічного [71].

«Комічне – стилістична конотація, що визначається тематикою, аксіологією, спрямованістю спілкування письменника зі своєю аудиторією через текст, зорієнтований на виявлення невідповідностей або ж алогічних суперечностей у реальному житті, що зумовлюють виникнення сміхового ефекту» [83, с. 105].

У літературознавчому словнику-довіднику зазначається про те, що «комічне завжди змістовне, соціально забарвлене, воно ґрунтується на тих смішних явищах, які мають громадське значення» [49, с. 358]. В основі комічного лежить суперечність між новим і старим, між тим, що народжується, і тим, що відходить у минуле, відмирає. Основою комічного є невідповідність або протиріччя між формою явища і його змістом, між метою і засобами досягнення її, між видимістю і сутністю [49, с. 357].

Комічне завжди пов'язане з людською діяльністю, породжується суспільними протиріччями, які мають дві протилежні сторони, одна з яких – обов'язково негативна. Саме ця сторона і є основою висміювання [14, с. 96].

Б. Дземидок виділяє такі теорії комічного:

- 1) теорія негативної якості;
- 2) теорія деградації;
- 3) теорія контрасту;
- 4) теорія протиріччя;
- 5) теорія відхилення від норми;
- 6) теорія мотивів, що перетинаються [21, с. 89].

Неоднозначність трактування комічного та величезна кількість його концепцій пояснюється тим, що в них аналізується лише якийсь один вид комічного, а узагальнення переноситься на комічне в цілому [32, с. 14].

Тексти з комічним ефектом можуть бути власне комічними (гра слів, каламбур, анекдот, усмішка, гумореска, пародія), у яких уся структура тексту підпорядкована створенню комічного ефекту, і тексти з елементами комізму (комічними можуть бути і роман, і поема, і повість, і казка), у складі яких можна виділити тільки окремі елементи, прийоми, вкраплення комічного, але які не можна назвати комічними цілком [33, с. 56].

Текст, занурений у ситуацію сміхового спілкування, продукує комічний дискурс. Характерними ознаками комічної ситуації виступають:

- 1) гумористична тональність спілкування. Мається на увазі намагання скоротити дистанцію і критично переосмислити в пом'якшеній формі актуальні концепти;
- 2) наявність певних моделей сміхової поведінки, які є прийнятими у певній лінгвокультурі;
- 3) комунікативні наміри учасників спілкування відійти від серйозного спілкування [32, с. 16–17]

Ю. Борев виділяє такі характеристичні ознаки та функції комічного:

- 1) комічне завжди знаходиться не в об'єкті сміху, а в суб'єкті (того, хто сприймає комічне);
- 2) комічне смішне, але не все смішне комічне;
- 3) комізм соціальний своєю об'єктивною стороною (особливості предмета) і своєю суб'єктивною рисою (характер сприйняття) [8, с. 286].

Об'єктом комічного можуть бути найрізноманітніші явища, за винятком тих, що пов'язані з великим стражданням і горем, крахом високих ідеалів і загибеллю достойної людини. Об'єктами комічного не повинні бути масштабні історичні події і процеси, якщо вони по суті прогресивні й революційні, як і винятковий героїзм і великі відкриття, що супроводжувалися винятковими труднощами і драматизмом [71].

Комічне базується на певному відстороненні, дистанціюванні від конфлікту. Це дозволяє індивіду усвідомити свою недосконалість і

недосконалість світу, які обумовлюють можливість існування конфліктних, суперечливих явищ і об'єктів [1].

Об'єктивно наявні суперечності постають у комічному баченні в контексті відповідного усвідомлення та відповідної здатності людини – почуття гумору. Наявність або відсутність почуття гумору – одна із суттєвих характеристик людини. У найбільш загальних рисах його характеризують як сформовану в процесі соціального буття людства здатність до комічного бачення й загострення суперечностей, а також позитивного їх естетичного переживання [1].

О. Шумейко наводить погляди дослідниці Т. Любимової, яка вважає, що, крім готовності сміятися, існує ще одна умова виникнення комічного – розуміння. Тобто, якщо щось є незрозумілим, то воно не може бути смішним. Наприклад, математик може посміятися над безглуздістю помилки, захопитися дотепним рішенням розв'язання задачі, але людина, яка нічого не розуміє в математиці, для якої ця наука є складною, ніколи не буде сміятися над цим [84, с. 14].

Комічне реалізується в певних своїх проявах. Дослідники по-різному наголошують на цих виявах комічного, наприклад, О. Калита [33] та А. Островська [62], Л. Анучина [1] вважають, що формами комічного є сатира, гумор та іронія. О. Шумейко [84] додає до цих форм ще й сарказм.

Л. Жигота [27] ж виділяє такі форми комічного, як бурлеск, гротеск, сатира, іронія і сарказм. Б. Дземидок наголошує на тому, що виділяти такі форми комічного, як гумор, сатира, іронія, гротеск, карикатура, дотеп, пародія – це все одно, що розподілити людей на чоловіків, жінок, брюнетів, блондинів та студентів. Дослідник виокремлює в складному комізмі три творчі методи: гумористичний, сатиричний та проміжний (глумливо-іронічний) [21, с. 103].

На сьогодні не існує загальноприйнятого визначення змісту та обсягу термінів, що називають різновиди комічного, специфіки взаємозв'язків між гумором, іронією, сатирою і сарказмом, та зрештою, і кількості видів

комічного. Складність теоретичного розроблення проблеми комічного зумовлюється й тим, що окремі його категорії (особливо іронія) постають як історично змінні величини, що виявляють свою смислову динаміку в різні періоди розвитку естетичної та літературно-практичної думки [85, с. 166].

Одним із дискусійних питань щодо форм комічного є проблема співвідношення понять «іронія» і «комічне». О. Лілова зазначає, що деякі дослідники природи смішного (Коллінз-Суобі, Л. Тимофеев) виокремлюють іронію як форму комічного поряд із елементарним комізмом, сатирою та гумором. На думку Коллінз-Суобі, іронія займає проміжне місце між сатирою та гумором, причому сатира є найближчою до іронії формою комічного. Обидві форми виражають осудження і критику, а також (так само, як і гумор) мають інтелектуальний характер і яскраво виражену емоційну забарвленість. Агресивніша за гумор, іронія водночас менш активна та соціально забарвлена, ніж сатира [48].

З іншого боку, дослідник Б. Дземидок у монографії «Про комічне» висловлює незгоду з тим, що іронію слід вирізняти як окрему форму комічного. На думку вченого, іронія не передбачає певних елементів світогляду. Це лише один із видів техніки комічного, яким можуть послуговуватися як сатира, так і гумористика [21, с. 101].

Ми зупинимося на роз'ясненні найголовніших, на нашу думку, виявів комічного – гуморі, сатирі та іронії.

Традиційно гумор визначають як форму комічного, що відрізняється м'яким ставленням до недоліків життєвих явищ, поведінки людей [84].

Гумор – різновид комічного, смішного в життєвих явищах і людських характерах. (У середньовіччі вважалося, нібито гумор – це такі соки організму, які впливають на настрій). Добродушний гумор піддає осміянню здебільшого часткові недоліки загалом позитивних явищ, окремі смішні риси в характері людини. Поняття «гумор» вживається й у широкому розумінні – як взагалі сміх і почуття смішного [62].

Гумор притаманний лише вищій формі свідомості, тобто людині. Його можна розглядати як культурний, психічний, моральний, естетичний, інтелектуальний феномен. Гумор є доброзичливим різновидом комічного, на відміну від гострого (сарказм, сатира) та перехідного (іронія) [65, с. 572]. Він виникає внаслідок несумісності між очікуванням слухача й тим, що відбувається в результаті. Також він, з одного боку, притаманний усьому людству, а з іншого, – він має особливі риси, які притаманні лише певним країнам, націям, соціальним групам.

Л. Анучина наголошує на тому, що «гумор – найбільш м'яка форма комічного, у якій конфлікт постає як незначний. Об'єкт гумору заслуговує на критику, але в цілому не втрачає своєї значущості та привабливості для людини» [1]. Суттєвою рисою гумору є формування доброзичливих і майже позбавлених дистанції відносин між суб'єктом сприйняття та об'єктом критики. З огляду на ці особливості гумору його результатом є радісний, незлобивий сміх [1].

Гумор не заперечує об'єкта висміювання і цим відрізняється від сатири, для якої характерне цілковите заперечення й різке осміяння зображуваного. Сатира обминає нейтральне й навіть позитивне в явищах і характерах як несуттєве в даному випадку і зосереджується на випуклому зображенні пороків і неподобства в реальному світі і в людині [71].

«Сатира – форма комічного, сутність якої полягає в тому, що шляхом використання особливих засобів та прийомів досягається нищівна критика вад. Сатира у своєму оцінно-викривальному спрямуванні завжди містить іронію», – наголошує О. Шумейко [84].

Сатира – гострокритичне висміювання об'єктів, які мають негативне соціальне значення й потенційно містять у собі загрозу подальшому прогресивному буттю соціуму в цілому [1].

Сатира спрямована проти соціально шкідливих явищ, які гальмують розвиток суспільства, на відміну від гумору, вона має гострий непримиренний характер. Часто об'єктом сатири є антиподи

загальнолюдської моралі, пристосуванці, лицеміри, ренегати і зрадники, явища, які не відповідають естетичному ідеалові [62].

Іронія займає проміжне місце між гумором і сатирою. Вперше термін «іронія» з'явився в грецькій літературі у V ст. до н. е. і означав обман, знущальне удавання з метою висміяти когось. Однак невдовзі вона набула більш ширшого значення, а саме Платон визначав її як життєву позицію грецького філософа Сократа, який «у невимушеній бесіді відкривав співрозмовників і його власну обмеженість, і удавану значимість того, перед чим усі звикли схилятися» [32, с. 29].

Іронія набуває статусу своєрідного ставлення особистості до світу. Вона має елемент зниження, заперечення зображуваного, але в той же час вона має і загострює елемент трагізму, містить своєрідну діалектику заперечення: ніби стверджуючи віджилі цінності, насправді показує їх нікчемність, порожнечу [32, с. 29].

Основною рисою, що зближує її з різними типами комічного, вважається наявність протиріччя між формою і змістом. Про наближеність іронії до сатири свідчать такі аргументи:

- 1) як іронія, так і сатира, на відміну від гумору, виражають непогодження;
- 2) обидві категорії мають виражений емоційний характер [18, с. 538].

Складність дослідження іронії зумовлена тим, що вона як вид комічного наявна не лише у вербальному спілкуванні, а являє собою загальносеміотичне явище, оскільки реалізується як у лінгвістичних об'єктах різного ступеня складності, так і в інших знакових системах, зокрема в різних видах мистецтва [32, с. 67].

Дослідниця О. Калита дає таке визначення іронії: «Іронія – це форма комізму, яка виражається в емоційно-оцінному естетичному суб'єктивованому ставленні до дійсності, характеризується багатоплановою структурою вираження, за відносної рівноправності цих планів, амбівалентності, здатності до двонаправленості й специфічності емоційного переживання» [32, с. 69].

Н. Гуйванюк зазначала, що мовні засоби іронії як окрему проблему мовознавства досліджувала С. Походня, яка говорила, що іронія – це один із видів техніки комічного, яка використовується як сатирою, так і гумористикою. При всій різноманітності вираження іронічне висловлювання залишається замаскованою насмішкою, де прихований зміст є запереченням буквального [18, с. 539].

У вузькому значенні іронію розуміють як вживання слова з позитивною оцінкою для вираження негативної оцінки. Іронією у широкому значенні називається така побудова тексту, при якій зовні позитивне або нейтральне ставлення мовця до особи, предмета чи явища насправді виражає негативну оцінку. Дуже часто іронію розглядають лише як форму комічного, забуваючи про її змістову форму, специфіку іронії як емоційно-ціннісного відношення [64, с. 55].

Отже, за визначенням А. Островської, іронія – це «художній троп, який виражає глузливо-критичне ставлення митця до предмета зображення. У стилістиці – фігура, яку називають «антифразис», коли вимовлювання набуває в контексті протилежного значення. Іронія – це насмішка, замаскована зовнішньою благопристойною формою» [62].

О. Шумейко зазначала, що іронія – форма комічного, що є прихованою насмішкою, вибухова сила якої замаскована зовні серйозною формою. Співвідношення між гумором та іронією не є однозначним. У багатьох випадках надзвичайно важко провести межу не тільки між іронією та гумором, а й іронією, сатирою та сарказмом [84].

О. Потебня писав про природу іронії як про привід ухилитися від чогось, це лукаве удавання, коли людина лише прикидається простаком, – писав він. Учений виокремлює три типи іронії:

- інакомовлення – іронію формальної протилежності (тобто заперечення того, що стверджується, чи заміну такого, що видається істотною протилежністю);

- метафоричну іронію, «де уявлення береться з кола думок, що не має видимого зв'язку з означуваним»;

- стилістичну іронію, яка виникає при усвідомленні самим мовцем або лише слухачем протилежності між високим складом словесної оболонки і вульгарності або приземленості думки [67, с. 72].

Досить влучно висловився про лексичні засоби творення іронії Ю. Білодід, слова якого цитує Н. Гуйванюк: «Добираючи лексику, що належить до різних і часто непокєднуваних лексико-тематичних груп, і створюючи з її допомогою яскраві стилістичні прийоми, автор досягає і збільшує експресивність тексту (її наростання підвищується залежно від ступеня віддаленості предметно-сміслових сфер), задає загальний іронічний тон усьому творові» [18, с. 539]. Мають рацію мовознавці, пропонуючи розглядати іронію не тільки на одному певному рівні (наприклад, лексичному).

За спрямованістю іронічної критики виділяють іронію інтровертну, тобто скеровану на власне «Я», екстравертну, спрямовану на зовнішні предмети, явища, та гармонійну (бімодальну) [32, с. 67].

Іронічний ефект за своїм емоційним наповненням і прагматичним спрямуванням може бути різним:

- 1) підвищення серйозності тону;
- 2) дискредитація зображуваного;
- 3) представлення об'єкта іронії у безглуздому вигляді;
- 4) підвищення симпатії до об'єкта іронізування [32, с. 30].

А. Щербина вважає, що іронічний ефект залежить не від особливостей словесного вираження, а від двопланової побудови контексту, від структури цілої думки, і при цьому розрізняє:

- 1) власне іронію;
- 2) дотепну іронію;
- 3) змішані форми іронії та іронічні насмішки [86].

Отже, при дослідженні іронії як мовного явища не слід забувати, що вона знаходиться в центрі процесу номінації, яка охоплює не лише лексичні одиниці, але й інші елементи мовної системи, які служать для позначення об'єктів, зв'язків, якостей тощо [18, с. 540]. У художніх творах вона відіграє значну роль ще тому, що не тільки створює комічний ефект, а й слугує засобом вираження авторської позиції, висміювання ним певних соціальних груп, незадоволення певними ситуаціями [57, с. 343].

Дослідники наголошують на тому, що комічне є одномоментним, залежить від ефекту несподіванки, а від повторення перестає бути смішним. Іронія меншою мірою, ніж інші форми комічного, залежить від несподіванки й від повторення не зникає. Вона, в найбільш поширеній формі, приписує об'єкту неіснуючі позитивні якості й у зв'язку з ними дає йому позитивну оцінку, але через натяк, контекст ситуації вказує на удаваність такого твердження.

По-друге, якщо комічне можна визначити як відношення до «удаваної величини», то іронія – це відношення до величини, «удаваність» якої ще не є очевидною, іронія розкриває, посилює і розвінчує «удаваність», ницість і беззмістовність предмета, який зовні ще зберігає свою величину і значимість.

По-третє, комічне характеризується двома діалектично пов'язаними сторонами (критичною і стверджувальною) та загальною спрямованістю від суб'єкта до об'єкта. В основних формах комічного спостерігається переважання того чи того начала. У гуморі критична сторона підпорядкована стверджувальній, у сатирі стверджувальна сторона – критичній. Іронія, поєднуючи в собі обидві сторони, зближається в одних різновидах з гумором, в інших – із сатирою. Таким чином, іронію можна кваліфікувати як проміжну ланку між трагічним і комічним [32, с. 68].

Отже, можна зробити висновок, що комічне генетично пов'язане з естетикою та літературознавством і нерозривно пов'язане зі смішним. Існують два типи комізму: простий та складний. Основні відмінні риси, що відрізняють простий комізм від складного полягають у тому, що:

- 1) сміх, викликаний простим комізмом, не містить моралізаторства, злості;
- 2) простий комізм має на меті розважити, не потребує якогось інтелектуального напруження;
- 3) у творах із простим типом комізму дотепність не скерована на чітко визначену ціль [21, с. 91].

Також для простого комізму характерним є поверховість і нейтральність. Він нічого не критикує, не потребує глибинного аналізу, це комізм елементарний, у ньому відсутні оцінка і раціональність.

Складний комізм обов'язково спонукає до роздумів і аналізу. Це гумористично-сатирично-іронічний тип комізму, який обов'язково містить оцінку, що ґрунтується на суспільному досвіді, вироблених суспільством ідеалах і цінностях [33, с. 55].

Також розрізняють ситуативний та мовний комізм. Ситуативний комізм виникає на основі невідповідності реальної ситуації та ідеального уявлення про неї. Натомість мовний комізм будується засобами конкретної національної мови. У мовних текстах ці типи комізму взаємодіють і доповнюють одне одного.

Природа сміхової культури є універсальною. Це проявляється у тому, що всі народи висміюють однакові явища дійсності, які можна сприйняти як смішні. Але якщо комізм ситуацій може бути сприйнятим іншими національностями, то комізм, який створюється засобами мови є доступним лише для носіїв певного народу [31, с. 21].

Отже, національна специфіка комічного виявляється у двох аспектах:

- 1) мовному комізмі, який полягає у тому, що однакові об'єкти висміювання в різних мовах реалізуються за допомогою специфічних мовних засобів;
- 2) у комізмі ситуацій, який полягає у тому, що письменник відтворює об'єктивну дійсність очима національного сприймання [31, с. 21].

Комічне традиційно вважається однією з основних категорій і водночас чи не найскладнішою і навіть загадковою. Предметом комічного є явища потворного та низького, які перемагають сміх, зокрема такі його естетичні форми, як сатира, гумор та іронія.

Сатира носить гострокритичний характер, гнівно засуджує та висміює вади людей, суспільства. Гумор є доброзичливим сміхом, а іронія відтворює глузливо-критичне ставлення митця до предмета зображення. Гумор подібний до іронії, але їх відмінність полягає в тому, що за допомогою іронії розкривається підтекст того, що хотів донести автор, тобто в іронії смішне приховане за серйозними речами, а в гуморі – відкритий і добродушний сміх. Категорія комічного є важливою у створенні сатиричного, гумористичного та іронічного пафосів.

1.2. Стилiстично маркована лексика як засiб творення комiчного

До сьогодні мовні засоби творення комічного в українській мові досліджені порівняно мало. Найбільш ґрунтовною в цьому плані є монографія Б. Пришви «Засоби гумору в творах Остапа Вишні» [69], а також праці таких учених, як О. Кузьмич [46], О. Шумейко [84], Я. Януш [87].

Об'єктом лінгвістичного аналізу проблем комічного, що здійснюється на матеріалі художніх творів, є в основному мова прозових творів, а поетична мова залишається поза увагою науковців.

У творенні комічного ефекту беруть участь різні групи лексики. Лексика української мови – це багатогранне й складне явище: у її лексичному складі поряд із загальноживаними словами функціонують лексичні одиниці, функціонування яких спеціалізоване й обмежене [26, с. 73].

Лексика з експресивно-стилiстичного погляду подiляється на двi великi групи: загальноживана та стилiстично маркована лексика. Стилiстично маркована лексика – це лексика, яка є неоднорiдною i складається з окремих

шарів. Вона, зі свого боку, поділяється на книжну (ділову, газетно-публіцистичну, наукову) і розмовну [70, с. 437].

У лінгвістиці термін «маркованість» не має однозначного значення. Одні дослідники, за спостереженням І. Гальперіна визначають маркованість як здатність мовної одиниці виявляти додаткові семантичні або стилістичні відтінки. Інші розглядають явище маркованості як наявність диференційної ознаки, що відрізняє одну форму використання мовної одиниці від інших, протилежних форм, які характеризуються відсутністю такої ознаки [16, с. 124].

І. Гальперін розуміє під маркованістю такі «синтаксичні побудови або смислові зв'язки компонентів висловлювання, які характеризуються одночасно незвичністю використання, обмеженим ступенем допустимості, інколи навіть граматичною неправильністю. Вони обов'язково несуть у собі додаткову інформацію» [16, с. 71]. Взагалі стилістичну маркованість розуміють як наявність у мовній одиниці більшої інформації, ніж у інших елементів парадигм. Тобто стилістично маркований – помічений, стилістично забарвлений.

Т. Жалко зазначає, що стилістичну марковану лексику можна схарактеризувати як лексику, обмежену у функціонуванні й протиставлену своїми диференційними ознаками нейтральному, загальноживаному номінативному складу мови [26, с. 73].

У сучасній лінгвістичній літературі на позначення маркованої лексики можна зустріти такі назви як «стилістично забарвлена лексика», «стилістично маркована лексика». Але не всі слова, диференційовані у функціонуванні (жаргонні, застарілі тощо), мають постійне стилістичне забарвлення. Уживаючись у певних контекстах, вони можуть виступати стилістично маркованими, а поза контекстом характеризуватися територіальною або соціальною віднесеністю й виконувати номінативну функцію [26, с. 73].

Існують іще певні відмінності у розшаруванні стилістично маркованої лексики. Наприклад, дослідники О. Дияк, В. Прудка розрізняють слова

загальноновживані та спеціальні, а саме: науково-термінологічна, професійно-виробнича, емоційно-експресивна лексика, діалекти, жаргонні та арготичні слова [22, с. 133].

Автор розділу «Лексикологія» Н. Грипас у підручнику «Сучасна українська літературна мова» за редакцією М. Плющ зазначає, що емоційно-експресивна лексика виконує в художніх текстах специфічно-стилістичні функції і слова цієї групи ще називаються поетичними. Також дослідниця до емоційних відносила і просторічні слова, які в поетичному мовленні є засобами образного зображення [34, с. 136].

Щодо того, до якого шару лексики віднести термін «просторіччя», у науковців виникають певні дискусії та різнобічні погляди. Іноді терміни «просторічний», «розмовний» і «розмовно-просторічний» вживають в одному, широкому значенні: характерний для усної, розмовної мови, з її літературними і не літературними елементами. Не всі автори вкладають у термін «просторіччя» однаковий зміст. Одні до просторіччя відносять слова з невеликим відтінком грубості і явно неправильні, інші – грубі і вульгарні слова [42, с. 46].

Дослідник С. Левченко [47, с. 160], наприклад, оминає термін «просторіччя», відносячи лексику такого типу до розмовної та, відповідно, позначаючи її ремарками «розмовне», «розмовно-знижене», «фамільярне» або «вульгарне», а вчений Т. Ткаченко [75] навпаки послуговується термінами «просторіччя», «просторічна лексика», відмежовуючи цей клас слів від літературної розмовної лексики й зараховуючи до його складу мовні одиниці, що в основній своїй масі перебувають на межі літературного вжитку, а то й виходять за цю межу і часом надають мовленню зневажливо-іронічного забарвлення – це слова з різко зниженим експресивним забарвленням, слова, перекручені з погляду граматичних норм тощо [9, с. 68].

Дослідник М. Жовтобрюх, наприклад, об'єднує поняття розмовної та просторічної лексики в одне термінологічне сполучення «розмовно-

просторічні слова», до яких відносять лексеми з додатковим стилістичним навантаженням, що надає їх значенню іронічних, фамільярних та інших відтінків [77, с. 132].

Підтримуючи положення про те, що чіткої межі між власне розмовною лексикою і просторіччям немає, ми також у дослідженні вважаємо доречним уживання терміна «розмовно-просторічна лексика», на означення одного зі структурно-функціональних позалітературних різновидів лексичної системи загальнонародної мови, для якого характерна сукупність таких ознак, як певна стилістична зниженість (переважно це наявність експресивних та емоційних конотацій пейоративного характеру), відносна ненормативність (відмежовує розмовно-просторічну лексику від літературного різновиду розмовного мовлення), загальнопоширеність (відрізняє цей пласт лексики від територіальних і соціальних діалектів та індивідуальних «неправильностей» мовлення) [9, с. 69].

О. Бондар, Ю. Карпенко, М. Микитин-Дружинець зазначають, що вся сукупність слів нашої мови поділяється на літературну, розмовну (або народно-розмовну), просторічну, діалектну і жаргонну лексику [7, с. 273]. Дослідниця К. Коробчинська до цієї класифікації вносить свої корективи, а саме: вона розмежовує розмовні слова на:

- 1) власне розмовну лексику;
- 2) так зване просторіччя;
- 3) грубе просторіччя, або вульгаризми [41].

Найбільш поширеною і повною, на наш погляд, є класифікація лексики української мови з погляду сфер уживання В. Тихоші, який наголошував на тому, що лексика української мови ділиться на активну та пасивну.

До активної відноситься загальноповсюджені лексика, або, як її ще називають, стилістично нейтральна, а до пасивної – всі інші групи лексики, тобто арготизми, неологізми, архаїзми, історизми, вульгаризми, жаргонізми, окрему групу становить емоційна лексика [34, с. 28].

Для створення гумористичного ефекту особливо широко використовуються емоційно забарвлені, ненормативні слова. Серед емоційно забарвлених найчастіше вживаються слова вульгарні, лайливі, згрубілі тощо. Вони надають мові персонажів яскраво вираженого комізму.

Також лексичним засобом комічного можуть виступати деформовані слова, найпоширенішою є фонетична деформація, яка виникає внаслідок перестановки, опускання чи додавання окремих звуків або складів у слові. Ці мовні засоби допомагають змальовувати в сатирично-іронічному плані певні постаті, висміювати, засуджувати негативні явища.

Важливим лексичним засобом гумору є також власні імена, гра слів, іншомовні слова, вживані у неправильному значенні, okazіоналізми, русизми, старослов'янізми тощо.

У виявленні комічного наявна оцінність. О. Шумейко наголошує: «Оцінність – це семантична категорія, яка, ґрунтуючись на протиставленні часткових значень негативної, позитивної чи нейтральної оцінки, передає ставлення мовця до названого предмета, явища чи поняття. Оцінність уважають загальномовною категорією, яка характерна для всіх стилів мовлення. Вона охоплює весь лексичний склад мови, але по-різному виявляється в його групах» [85, с. 168].

Вагоме місце у творчості Василя Сичова займає не тільки стилістично маркована лексика, яка створює комічний ефект, а й okazіональні утворення, а саме okazіональні власні назви, за допомогою яких розкривається комізм.

Дослідженню ономастики присвячували свої праці багато лінгвістів, серед яких С. Влахов і С. Флорін [13], Н. Малюга [50] та А. Суперанська [73].

Ономастика – спеціальна історична дисципліна, що вивчає власні імена, їх функціонування в мові і суспільстві, закономірності їх утворення, розвитку і постійних перетворень. Вона виникла внаслідок взаємодії досліджень із лінгвістики та історичного джерелознавства [30, с. 262].

Об'єктом ономастики є «ейдоніми» (особові імена) та «геноніми» (загальні імена).

Власна назва (онім) – слово, словосполучення або речення, яке служить для виділення названого ним об'єкта з ряду подібних, індивідуалізуючи та ідентифікуючи цей об'єкт [57, с. 88]. У лінгвофілософії власні назви прийнято відносити до «порожніх імен» через відсутність сигніфікату. Крім того, до сьогодні науковці не прийшли до єдиної думки щодо того, чи мають власні імена лексичне значення [43, с. 428].

Т. Космеда зазначає, що власні назви є «недостатніми структурами», тобто вони мають обмежений семантичний зміст, обмежену сферу вживання [43, с. 429].

Розвиток ономастики як наукової дисципліни можна умовно поділити на три етапи:

- 1) «доакадемічна доба». Саме у цей час створюються перші словники власних назв і з'являються наукові розвідки із зазначеної проблематики;
- 2) друга половина XIX ст. – перша половина XX ст. У цей час з'являються академічні філологічні дослідження з ономастики;
- 3) друга половина XX ст. – початок XXI ст. Ономастичні дослідження здійснюються поряд із спеціалістами-істориками та філологами [30, с. 264].

У літературі власне ім'я вживають не випадково, воно передає авторський задум, виражає підтекстову і змістову інформацію твору. Промовисті прізвища або імена привертають увагу своєю незвичайністю, виконують функцію найменування та експресивну, виражають ставлення автора до об'єкта. Такі промовисті імена часто створюють у художньому тексті комічний ефект, автори намагаються підбирати власні назви з настановою на комізм.

Виділяють різні групи власних імен:

– антропоніми – імена людей;

- топоніми – географічні назви;
- теоніми – назви божеств;
- міфоніми – найменування міфічних істот;
- зооніми – клички тварин;
- космоніми – назви зон космічного простору і сузір'їв;
- хрононіми («квазівласні імена») – назви відрізків часу, подій;
- хрематоніми – назви об'єктів матеріальної культури;
- гідроніми – назви водоймища (річки, озера, ставка, моря, болота);
- етноніми – назви народів, етнічних груп [60, с. 123].

Л. Шулінова виділяє також ергоніми – назви організацій, виробничих та суспільних об'єднань [82]. Д. Дергач, зі свого боку, виділяє: фітоніми – назви рослин, а також у топонімах розрізняє:

- назви міст – астіоніми;
- назви сіл – комоніми;
- назви вулиць – урбаноніми;
- назви областей – хороніми;
- назви річок – потамоніми;
- назви озер – лімноніми;
- назви морів – пелагоніми;
- назви океанів – океаноніми;
- назви боліт – гелоніми [19].

А. Зубко зазначає, що вперше термін «ономастика» запропонував хорватський лінгвіст Т. Маретич у 1886 році, але спочатку він містив у собі лише одну ономастичну дисципліну – антропоніміку [30, с. 264].

Власні назви можуть виконувати функції ідентифікації та характеристики. Антропоніми, топоніми, що відомі тільки авторіві, виконують тільки функцію ідентифікації. У цій функції власна назва розвиває два типи додаткових значень: символічне та асоціативне.

Власні назви у функції характеристичної є позначенням певної риси, яка становить основу номінації. Вони можуть характеризувати поведінку особи в певній ситуації, називати характерну рису, рольову функцію [82].

В. Бондалетов виділяє такі функції власних назв: номінативна, ідентифікаційна, диференційна. Це, на його думку, основні функції омонімів, а другорядними є експресивна, стилістична, естетична, соціальна, емоційна, акумулятивна та адресна [6, с. 21].

Функціонування власних назв у творі має свої особливості: оніми повинні бути влучними, відповідати меті та ідеї твору, передавати характерний для твору колорит, спеціальний сенс, авторську ідею. Вдало підібрана власна назва у гумористичному творі стає додатковим засобом характеристики персонажа, підсилює емоційне враження від усього твору та створює певний комічний ефект [29, с. 256]. Зазвичай, такі імена створюють ефект новизни і привертають увагу своєю незвичністю. У контексті вони виконують не лише функцію найменування, а й експресивну – виражають ставлення автора до певного об'єкта. Використання промовистих імен і прізвищ у художньому тексті є засобом створення комічного ефекту.

Власні назви – слова, які використовуються в конкретній функції і в конкретній сфері. Також їх можна повністю зрозуміти лише у зв'язку з тими об'єктами, які вони називають.

Основні відмінні ознаки власної назви від загальної полягають у тому, що:

- 1) вона надається індивідуальному об'єкту, а не класу об'єктів, які мають риси, характерні для всіх індивідів, які входять у цей клас;
- 2) назва не пов'язана безпосередньо з поняттям і не має на рівні мови однозначної конотації;
- 3) об'єкт, який названий за допомогою власної назви, завжди чітко відмежований, визначений та окреслений [58, с. 88].

Одним із важливих аспектів при вивченні омонімів є віднесення їх до реалій.

Реалії – це слова і словосполучення, що називають об’єкти характерні для життя одного народу і чужі іншому. Вони є носіями історичного, національного колориту і, як правило, не мають точних еквівалентів в інших мовах і не піддаються перекладу.

Поняття «реалії» можна ще замінити поняттям «безеквівалентної лексики». Зазначена лексика включає в себе слова, які характерні лише для певної культури, а також слова, що не мають еквівалентів за межами мови, до якої вони належать.

Власні зазви є невід’ємною частиною будь-якої культури, вони відображають аспекти життя певного народу. Тому ономастика являє собою окрему гілку у вивченні реалій (безеквівалентної лексики) [58, с. 89].

Отже, можна зробити висновок, що лексичні засоби комічного мають значний семантичний арсенал. Комічним ефектом наділені різні групи лексики, оказіональні утворення. Але треба мати на увазі те, що комічний ефект не завжди можна відразу відчутти. Комічний ефект у багатьох випадках може бути суб’єктивним або ж реалізовуватися в мовній партії певного персонажа, у контексті, тобто поза контекстом, можливо, що лексичні засоби не будуть передавати комізм. Комізові, вираженому різними лексичними засобами, притаманна одна найважливіша функція – бути фільтром, який виявляє індивідуальні вади, недоліки, що суперечать людській гідності.

1.3. Тропи як лексичний засіб творення комічного ефекту

Останнім часом відчувається зростання теоретичного інтересу до вивчення тропів та їх різновидів. Тропи були об’єктом дослідження багатьох дослідників, зокрема Е. Ключова [36], В. Москвіна [55] та інших.

Терміном «тропи» охоплюються слова, словосполучення і вирази, що служать засобами виразності мови та вживаються в переносному значенні. У них зазвичай проявляється творча індивідуальність автора [45, с. 253]. За літературознавчим словником-довідником, троп – слово, вживане в

переносному значенні для характеристики будь-якого явища за допомогою вторинних смислових значень [49, с. 679].

У стилістиці й поезиці під тропом розуміється семасіологічно двопланове вживання слова, при якому його матеріальна форма реалізує одночасно два значення – пряме й переносне. Зв'язок прямого і переносного значень базується на різних принципах (суміжності, подібності тощо), що зумовлює існування різних видів тропів [61, с. 181].

Троп може реалізуватися лише в контексті, в бінарному утворенні, яке можна назвати тропеїчною конфігурацією. У ній один компонент (актуалізатор тропу) завжди вживається в прямому значенні, тоді як другий (ядро тропу) – у переносному значенні [61, с. 181].

Часто поняття «троп» асоціюють із поняттям «фігура», що є некоректним. Для їх диференціації хочемо зазначити думку Е. Зарецької, яка вважає, що «тропи – це прийоми виразності, які реалізуються на рівні слова або словосполучення. Фігура – це прийоми виразності, які реалізуються в тексті, рівному реченню або більшому, ніж речення» [28, с. 178].

Також вважається, що тропи збагачують думку новим змістом, а фігура не вносить до змісту нічого нового, що б розширило пізнання [5]. Н. Василькова виділяє їх відмінність у тому, що тропи будуються за принципом іншомовлення, уникнення прямого називання, а фігури – за принципом прямих непереносних словесних значень [10, с. 16].

Серед найбільш характерних рис сучасної теорії тропів потрібно відзначити:

- 1) розуміння сукупності тропів як ієрархічної системи;
- 2) розподіл тропів за двома осями мови – синтагматичною, де комбінуються відібрані елементи, і парадигматичною, на якій відбувається вибір елементів;
- 3) постановку питання про походження і розвиток тропів і гіпотетичний «першотроп» [61, с. 181].

Щоб сприйняти сукупність тропів як певну систему, необхідно знайти в ній ознаки, що притаманні будь-якій системі. До таких ознак відносяться:

- 1) закріплене за системою середовище застосування (мова);
- 2) цілісність системи при елементному складі (в даному випадку цілісність системи забезпечується семантичним інваріантом різних тропів – елементів системи);
- 3) можливість характеристики структури системи як по вертикалі, так і по горизонталі, причому в першому випадку визначаються різні рівні системи і встановлюється ієрархія цих рівнів;
- 4) наявність сталих зв'язків, що утворюють структуру системи (сталість зв'язків у даному випадку розуміється як можливість взаємних трансформацій тропів у межах усієї тропіки) [61, с. 181].

Умовно тропи можна поділити на якісні та кількісні. Якісні тропи виникають на основі зіставлення властивостей та якостей двох різнорідних предметів зі спільною для них якісною ознакою. До якісних тропів зараховують метафору з її різновидами: алегорією, антономазією, персоніфікацію, метонімію і її різновиди: евфемізм, синекдоха, перифраз, іронія. До кількісних тропів належать такі, у яких зіставляються різнорідні предмети зі спільною для них кількісною ознакою. Серед них виокремлюють літоту, гіперболу [45, с. 253]. Також тропом виступає порівняння.

Т. Онопрієнко зазначає, що навряд чи «першотропом» може бути метонімія (особливо її різновид – синекдоха), тому що основною функцією метонімії є ідентифікуюча за відношенням до окремих конкретних предметів і аж ніяк не характеризує. Метонімія є найменш експресивною з усіх тропів.

Є вагоміші підстави вважати вихідним тропом епітет, адже людина намагалася весь час пізнати різні предмети оточуючого світу, перш за все пізнаючи ознаки й властивості цих предметів. Вона зіставляла їх з ознаками та властивостями інших предметів, даючи їм словесні визначення. Первісна

мова передає враження від предметів і явищ елементарно (як мова дитини), або більш змістовно (за допомогою слів-епітетів) [61, с. 182].

У творчості Василя Сичова ми виокремили такі тропи, які створюють комічний ефект: порівняння, метафору, епітет, гіперболу.

Порівняння в лінгвістиці означає слово або вислів, у якому називається особа, предмет або явище, з яким порівнюється хто-, що-небудь [11, с. 1066]. Воно є одиницею мовного простору поетичного тексту та образним засобом художньої мови. Також порівняння є найпростішим видом тропів.

Г. Дядченко наголошує на тому, що порівняння є важливим образотворчим засобом поетичної мови, що полягає у зображенні особи, предмета через найхарактерніші ознаки, які є властивими для інших [23, с. 55].

О. Мартинюк наводить думку, що з лінгвістичного погляду порівняння являє собою «складну єдність значущих елементів, їх особливу організацію, тобто модель або структуру, сутність якої визначається взаємовідношенням її складових» [52, с.144].

Лінгвістичну природу порівняння досліджував О. Потебня, підкреслюючи, зокрема, що пізнання здійснюється за допомогою порівняння пізнаваного з раніше пізнаним [67, с. 169], що «висхідною точкою думки є сприйняття явища, котре безпосередньо діє на чуття; але у власне порівнянні це явище аперцептується чи пояснюється двічі: спочатку безпосередньо в тій половині порівняння, яке виражає символ, потім – разом з ним у другій половині, зміст якої стає більш близьким для суб'єкта думки і менш доступним для безпосереднього сприйняття» [68, с. 116]. Отже, порівняння є як засобом пізнання світу, так і результатом пізнання.

Мовне порівняння – компаративема – це будь-яка конструкція мови, яка реалізує пізнавальний акт встановлення тотожності, схожості і відмінності, тобто синтаксичне утворення, основу змісту якого становить компаративна семантика [80, с. 153]. Воно характеризується надзвичайною

різноманітністю позначуваних об'єктів довкілля, на яких може ґрунтуватися компаративна семантика.

О. Харченко виділяє різновид порівняння – «зневажливе порівняння», яке полягає у тому, що адресат порівнює абсолютно різні предмети і надає пояснення, які є алогічними і за своєю суттю смішними [79, с. 208]. Саме цей різновид порівняння найчастіше використовують у гуморесках та інших комедійних жанрах.

Образи порівнянь містять багату символіку. Здебільшого вона пов'язана з певними стереотипами, що склалися у сприйнятті людиною тваринного, рослинного, предметного світів. Лише в контексті ми можемо визначити семантику елементів того чи того порівняння.

Загалом порівняння увиразнюють авторську оповідь, надають додаткових стилістичних і семантичних відтінків, розширюють межі художнього опису та забезпечують цілісність художнього образу. Його основними ознаками є зіставлення двох несхожих об'єктів, які в житті зіставленню не піддаються, та образність.

До основних функцій порівняння як когнітивної операції належать:

- 1) пізнання одиничного, особливого і загального;
- 2) усвідомлення мінливості речей і явищ;
- 3) встановлення причин походження явищ;
- 4) на основі отриманих знань в результаті проведення операції порівняння створюються класифікації і відбувається систематизація предметів і явищ;
- 5) опосередковане пізнання об'єктивної дійсності шляхом умовиводів;
- 6) порівняння виступає у ролі одного з необхідних засобів доведення [54, с. 57–58].

К. Бабенко наводить погляди інших учених щодо функцій порівнянь і зазначає, що основними функціями порівняння є надання предмету нової якості шляхом конкретизації цього предмета; уведення до художнього тексту

нових образів, які не є головними у змісті твору; створення нових образів; надання читачеві додаткових відомостей про об'єкт [3, с. 115].

Різні за своєю природою об'єкти можуть порівнюватися. У якості порівнюваних сутностей можуть використовуватися окремі предмети, класи предметів, один і той самий предмет у різних просторово-часових реалізаціях, відчуття, уявлення, поняття, емоційні та психологічні стани людини.

Доповнюють лексичні засоби гумору порівняння відповідної семантики. Здебільшого гумористичний ефект порівнянь базується на зіставленні предметів і понять внутрішньо не поєднаних і подібних лише за якоюсь однією ознакою, яка й висувається на перший план.

Усі порівняння мають чітку структуру: порівнюваний предмет і предмет, із яким порівнюють. Основою порівняння є ознака, яка може визначатися за кольором, запахом, розміром, дією тощо [52, с. 144].

А. Тарасова говорить, що порівняння складається з трьох елементів:

- 1) назви предмета, який порівнюється з другим предметом;
- 2) назви предмета, з яким порівнюється перший предмет;
- 3) назви ознаки дії, на яку спрямоване порівняння.

Також автор наводить термінологію А. Річардза, який зазначав, що те, що порівнюється, називається тенором, те, з чим порівнюється і якість чого взяте для порівняння, – основа, зв'язка. Компоненти зв'язано за допомогою сполучників, які називають маркерами порівняння [74, с. 90].

Як засіб гострої іронії і сатири є декілька способів уведення порівняльної конструкції в контекст:

- 1) за допомогою сполучників (як, мов, немов, ніби тощо);
- 2) лексичними засобами (нагадувати, бути схожим, порівняно тощо);
- 3) через наскрізне зіставлення [51, с. 92].

У гуморесках Василя Сичова використані всі подані засоби уведення порівняння в контекст більшою чи меншою мірою.

У науці порівняння поділяють на два основні типи: власне порівняння та зіставлення. Ю. Ушакова виокремлює порівняння із застосуванням предметно-речовинної лексики (рослини, речі) та вживання назв тварин з метою порівняння з людиною. Дослідник зазначає, що подані групи в текстах існують у чотирьох варіантах, а саме словосполучення виражають:

- 1) відношення належності;
- 2) дію або стан людини;
- 3) порівняння, позбавлене асоціативних зв'язків;
- 4) висловлення вірогідної належності чи порівняння [78, с. 54].

К. Бабенко, посилаючись на Ю. Скребньового, поділяє порівняння на гіпербологічні та образні [3, с.113].

Розрізняють також прості (фольклорні) та індивідуально-авторські порівняння. Особливістю індивідуально-авторських порівнянь є несподіваність вибору об'єкта порівняння. Також за ознакою тематичної належності компонентів виділяють такі лексико-семантичні моделі порівнянь: «соматизми-природа», «соматизми-предметний світ», «соматизми-речовина» [23, с. 55].

Ще одним тропом, який посідає вагоме місце в лінгвістиці та є найбільш досліджуваним явищем – це метафора. Про метафору написано чимало робіт, їй давали визначення не тільки вчені, а й письменники, поети, тому на сьогоднішній день не знайдеться критика, дослідника, який би не мав власного погляду щодо природи та естетичної цінності метафори. І це зрозуміло, тому що метафору можна знайти не лише в художніх текстах, а й у будь-яких інших, адже не існує фрагмента, який би сприймався тільки буквально [24].

Ю. Єремїна наводить погляди різних дослідників і зазначає, що метафора – це перенесення якостей одного предмета на інший за принципом їх схожості в будь-якому відношенні [24]. Також вона наводить думку В. Кодухова, який додає, що ознаки, які співпадають встановлює той, хто

говорить і вони можуть бути найрізноманітнішими, вказувати на зовнішню та внутрішню схожість предмета [24].

Т. Деркач зазначає, що «метафора – вид тропа, що побудований за принципом подібності і служить одним із засобів посилення образності й виразності мови» [20]. Метафора широко використовується майстрами слова в процесі образного відтворення дійсності, тому що всяка метафора є переносно вжитим словом, що служить засобом образної художньої характеристики [20].

О. Коляденко говорить, що в когнітивній лінгвістиці метафора трактується як «перенесення когнітивної структури, прототипно пов'язаної з певним мовним утіленням, з однієї ділянки, до якої вона належить, на іншу» [39, с. 40].

Вона активізує комплекси основних і суміжних понять, які пов'язуються з двома порівнюваними явищами і в цьому полягає образна сила метафори.

У сучасній науці існує три основні точки зору щодо семантичного об'єму терміна «метафора»:

- 1) метафора як один із способів надання виразності мови, троп, художній прийом, створений на основі схожості;
- 2) метафора як загальна назва для всіх новоутворень із двоплановою семантичною структурою, яка включає в себе одночасну актуалізацію двох значень – переносного та прямого;
- 3) міждисциплінарне, семіотичне розуміння метафори як універсального способу людського мислення, в основі якого лежить використання знань і уявлень, які існують, до сфери ще не зрозумілого [66].

Метафора виконує різні функції, передусім експресивну, яка полягає в цільовій спрямованості мовного знака на інтенсифікацію виразності висловлювання, та зміщувальну, тобто виступає засобом уникнення повтору того ж самого слова, а також номінативну функцію. Але первинною

функцією є образотворча, яка спрямована на формування художньої якості [20].

Також їй притаманна універсальність та спонтанність виникнення. Універсальність проявляється в часі, функціонуванні, структурі мови. Універсальність захвачує різні аспекти мови і проявляється у всіх його функціональних різновидах. Спонтанність утворення пов'язана з творчим началом метафоричності. Її можна розпізнати завдяки присутності у ній художнього начала [66].

Н. Арутюнова виділяє такі ознаки метафори:

- 1) злиття образу і смислу;
- 2) категоріальний зсув;
- 3) контраст із тривіальною таксономією об'єктів;
- 4) нетотожність буквальному перифразу;
- 5) актуалізація випадкових зв'язків;
- 6) можливість різних інтерпретацій;
- 7) апеляція не до знань, а до уяви [2, с. 384].

Для сучасної теорії метафори, що формується в контексті когнітивної лінгвістики, особливу актуальність, на наш погляд, отримують висунені положення про те, що:

- 1) метафора, як інструмент пізнання, характеризується великою евристичною силою і може бути застосованим до об'єктів складної природи, що підлягають моделюванню;
- 2) вивчення метафори сприяє засвоєнню сутності таких процесів, як схожість, проблемність, подібність, тотожність, аналогія;
- 3) в основі когнітивних процесів, обумовлених метафоричним перенесенням знань, лежить модус фіктивності – припущення виду «X є начебто Y»;
- 4) метафора в мові дає ключ до пізнання мислення людини [59].

На сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки актуальним є факт існування двох типів метафори – художньої та мовної. Мовна метафора

широко представлена у словниках, тому її ще називають науковою метафорою.

Нині в лінгвістиці існують різноманітні типології метафор:

- 1) за морфологічним виявом головного компонента метафори: іменникові, прикметникові, дієслівні;
- 2) за структурою: прості (однокомпонентні), складні (багатокомпонентні) метафори;
- 3) за функцією: порівняння, загадка, протиставлення, номінація, базисна метафора, приписування властивостей;
- 4) за належністю до систем мови та мовлення: узуальні та авторські метафори [4, с. 219].

Х. Крамарчук за способом становлення й існування метафор виділяє такі їх види:

- 1) фіксовані, тобто такі метафори, які сприймаються як висловлювання з прямим значенням через своє постійне вживання;
- 2) образні – спонтанно створені образи з непрямим значенням;
- 3) концептуальні – визначають як перенесення інформації з однієї концептуальної сфери знань в іншу сферу знань;
- 4) онтологічні метафори – метафори, в яких абстракція (наприклад, подія, емоція) представлена як що-небудь конкретне [44, с. 46].

О. Шонь розрізняє індивідуально-авторські (оказіональні) та загальноживані метафори і стверджує, що створювати гумористичний ефект можуть саме індивідуально-авторські, які зближують непорівнювані на перший погляд предмети та викликають несподівані асоціації. Чим більша ця невідповідність, тим сильніший комічний потенціал метафори [81, с. 118–119].

За функціональними особливостями метафори поділяються на типи:

- 1) номінативні (коли немає мовних утілень для створеного явища);
- 2) оцінні (в основному носить зооморфний характер і використовуються для характеристики людських якостей);

- 3) декоративні (прикрашають мову);
- 4) евфемістичні створюються в основному на базі професіоналізмів, термінів);
- 5) когнітивні (характерні для мови науки вони можуть пов'язувати наукову та побутову картини світу) [55].

Метафора традиційно співвідноситься із експресивно-емоційною функцією мовлення, тому в ній потенційно закладена здатність до передачі іронічного смислу. Іронічний смисл може передаватися метафорами двох типів: антифразисною та okazіональною [31, с. 111].

Антифразисна метафора – це така метафора, «у якій на метафоричне значення слова здійснює вплив його пряме значення, закріплене у свідомості мовців з певною (негативною чи позитивною) конотацією [31, с. 112].

Щодо okazіональної метафори, то для неї характерне «встановлення далеких зв'язків, які зумовлені індивідуальним досвідом і суб'єктивною свідомістю автора» [31, с. 112].

Розрізняють типи okazіональних метафор для передачі іронії:

- 1) антропоморфна метафора – перенесення ознак здійснюється за моделлю «людина – людина»;
- 2) антропоморфна метафора – перенесення ознак здійснюється за моделлю «людина – нежива істота»;
- 3) анімалістична, або ще її називають зооморфна метафора – базується на перенесенні рис представників тваринного світу на сферу-джерело;
- 4) метафори, які характеризують діяльність людини, пов'язану із творчістю;
- 5) метафори, створені на основі термінів: фізико-математичні, медичні, музичні, спортивні;
- 6) матеріалізована метафора. Окремий різновид іронічної okazіональної метафори, образний смисл метафори інтерпретується автором як буквальний [31, с. 115–121].

Існує ще одна класифікація метафор, яка, на наш погляд, поєднала в собі попередні класифікації та найбільш повно висвітлила типи метафор. За нею Т. Єщенко виділяє такі три семантико-стилістичні типи метафор:

- 1) метафора-оживлення – перенесення ознак із живого на живе, із живого на неживе;
- 2) метафора-опредмечування – перенесення ознак із неживого на неживе, із неживого на живе;
- 3) метафора-синестезія – перенесення ознак із однієї сенсорної сфери на іншу.

Метафори-оживлення, зі свого боку, поділяються на такі типи:

1. Антропометафори. Класифікують вказану групу метафор за тематичними групами ключових слів, що входять до певного метафоричного контексту.
 - 1.1. Антропометафори, ключовими словами яких постають слова на позначення динамічної сфери життєдіяльності людини, стани особистості, психофізіологічні процеси.
 - 1.2. Антропометафори, ключовими словами яких є конкретизатори індивідуальних властивостей людської особистості.
 - 1.3. Антропометафори, ключовими словами яких постають соматизми.
 - 1.4. Антропометафори, ключовими словами яких є маски-типажі, що характеризують людей, тварин, рослинний світ тощо.
 - 1.5. Антропометафори-переосмислення висловів.
 - 1.6. Антропометафори, до складу яких входять назви хвороб, ушкоджень тіла.
2. Зоометафора. Уподібнення людини тваринам.
 - 2.1. Назви тварин.
 - 2.2. Назви динамічної сфери життєдіяльності тварин, їх звуковимови.
 - 2.3. Назви нерахованих сукупностей тварин.
 - 2.4. Назви частин тіла тварини.
 - 2.5. Слова-конкретизатори індивідуальних властивостей тварин.

3. Ботанометафора. Метафори створюються за допомогою використання назв рослин.

3.1. Родо-видові назви рослин.

3.2. Назви процесуальної сфери біологічного існування рослин.

3.3. Слова-конкретизатори індивідуальних властивостей рослинного світу.

3.4. Лексеми на позначення плодів, частин рослин.

3.5. Назви нерахованих сукупностей рослин.

4. Химерометафора. Це унікальна група висловів, яка синкретично поєднує «людинототожність», «зоототожність», «рослинототожність». Подібний спосіб метафороутворення не набув чільного місця у лінгвістиці і не знайшов свого опрацювання [25].

Метафори-опредмечування поділяються на:

1. Метафори, до складу яких входить термінологічна лексика.
2. Слова, які відбивають економічну сферу життя.
3. Назви предметів побуту.
4. Назви мистецьких понять.
5. Назви транспорту, його частин.
6. Лексика, що сигніфікує паперові вироби, поняття друкарства, писемності.

7. Назви геометричних понять.

8. Назви посуду.

9. Назви їжі, страв.

10. Назви текстильних виробів, взуття, одягу.

11. Лексика на позначення споруд та їх частин.

12. Назви речовин та матеріалів.

13. Слова на позначення місткості та її параметричних характеристик.

14. Назви географічних об'єктів, астральних тіл, явищ природи.

Метафора-синестезія має такі різновиди:

1. Зорові метафори.

2. Смакові метафори.
3. Тактильні метафори.
4. Слухові метафори.
5. Одоративні метафори, тобто запахові [25].

На наш погляд, подана класифікація дозволяє більш повно проаналізувати та детально описати різновиди метафор у поезіях.

Іншим, часто використовуваним тропом є епітет. Проблема вивчення його природи цікавить учених ще з давніх часів і до сьогодні. Найголовнішою його ознакою, функцією є орнаменталізм, функція прикрашання.

Епітет – один із основних тропів поетичного мовлення, призначений підкреслювати характерну рису, визначальну якість певного предмета або явища [12, с. 78].

Л. Мацько зазначала, що епітет – це «художнє, образне означення, що підкреслює характерну рису, визначальну якість явища, предмета, поняття, дії [53, с. 338]. Також влучне визначення можемо знайти в енциклопедії «Українська мова»: «Епітет – це художнє означення або обставина способу дії, які образно змальовують особу, предмет, дію чи явище, або виражають емоційне ставлення до них [76, с. 175].

Найчастіше епітетом виступає прикметник, і його найістотнішою функцією є функція вияву особистого емоційно-оцінювального ставлення до явища, предмета тощо. Епітет залишається виражальним засобом доти, доки він виконує цю основну функцію [12, с. 79].

Також епітет може виконувати інформативну функцію (є способом повідомлення відповідної інформації), конструктивну (є засобом внутрішньої організації тексту), прагматичну (здійснює певний вплив на реципієнта) та естетичну (надання висловлюванню більшої яскравості, виразності, художності) [37, с. 203].

Із генетичної точки зору виділяють три типи епітетів:

- 1) загальнономовні;

- 2) народно-поетичні;
- 3) індивідуально-авторські.

Народно-поетичні епітети в певному контексті набувають насиченого колориту, а поза контекстом не сприймаються як образний засіб. Також виділяють одоративні та емотивні епітети. Одоративні – це ті, що характеризують предмет за запахом, смаком, нюхом, дотиком [17, с. 134].

Серед семантичних видів епітетів виокремлюють постійні, підсилювальні, метафоричні, метонімічні, оксюморон, тавтологічні, компаративні конструкції. Епітети допомагають точніше передати думку, надають мові емоційності та образності, сприяють вирізненню певного предмета чи явища з ряду однорідних та є одним із виявів мовного багатства. Вони сприяють творенню художнього образу, підкреслюють найістотнішу прикмету героя чи явища, увиразнюють її.

Художнє перебільшення (гіперболізація) широко використовується в мистецтві слова, є загальною закономірністю художньої творчості. Вона розрахована не на буквальне розуміння, а на те, щоб справити вплив на емоційний стан читача. Гіпербола часто в поєднанні з метафорою, порівнянням та іншими художніми засобами виконує у творах гумористичну, іронічну, сатиричну функції. У порівнянні з метафорою, порівнянням, епітетом гіпербола є малодослідженою.

Етимологічно слово «гіпербола» походить із грецької мови і означало «через» і «кидок», але поступово воно почало вживатися і в латинській мові в значенні перебільшення [56, с. 1]. Також потрібно зазначити, що термін «гіпербола» є багатозначним і використовується в різних науках. Наприклад, у математиці в його основі лежить первісне, грецьке походження, а в художніх текстах на позначення певного стилістичного походження взято за основу латинський варіант [56, с. 1].

Н. Петровська, С. Семенюк говорять, що гіпербола – стилістичний прийом, який свідомо перебільшує силу, розмір, значення, якість якогось

предмета, явища з метою його стилістичного увиразнення, надання висловлюванню експресивності [63, с. 149].

У науці існують різні підходи щодо вивчення гіперболи: одні дослідники вважають її поетичною фігурою, інші – тропом. Також виділяють два типи досліджень гіпербол:

- 1) психологічний підхід – прихильники цього підходу розглядають гіперболу з боку психічних процесів, які активізуються при її створенні;
- 2) лінгвістичний підхід – розглядає мовні способи реалізації моделі гіперболи і співвідношення її компонентів [56, с. 2].

Нас, насамперед, цікавить другий підхід, адже витoki гіперболи слід шукати в мові, оскільки автори художніх творів реалізують саме потенційні можливості виражальних засобів мови.

В. Муратова наводить класифікацію І. Курахтанової, яка виділяє образні (або okazіональні) гіперболи та узуальні (мовні, або загальноновживані), які мають «стерту» образність. Нас передусім цікавлять образні, які є індивідуальними [56, с. 2].

Н. Петровська також зазначає, що існує розмовна гіпербола, яка є звичайним перебільшенням, що виражає емоційний стан мовця. Такі гіперболи існують у мові в готовому вигляді, часто вживаються, тому і є розмовними [63, с. 149].

Гіпербола характеризується певними ознаками, які виділяють її з-поміж інших художніх прийомів:

- 1) зіткнення та комбінація двох автономічних ознак – реальної та гіперболічної. Таке поєднання створює певну напругу висловлювання, досягається висока міра інтенсивності;
- 2) у гіперболі поєднуються між собою дві функції: перебільшення та образності;
- 3) взаємозв'язок гіперболи з іншими стилістичними прийомами, які мають спільне стилістичне завдання;

4) роль гіперболи в забезпеченні зв'язності мовного матеріалу в художньому тексті [56, с. 2–3].

Гіперболу часто відносять до фігур кількості, тому що вона описує ситуацію, коли потрібно дати оцінку, пов'язану з кількістю, зіставлення різних предметів зі спільною кількістю ознак. Якщо ця спільна ознака приписується предмету більшою мірою, то виникає гіпербола [63, с. 150].

Гіпербола є способом виразити відношення автора до явища більш емоційно, яскраво. У ній відбувається зіткнення звичайного з нереальним, гротескним, внаслідок цього алогічність надає всьому висловлюванню емоційний відтінок [63, с. 149].

Отже, одним із засобів творення комічного ефекту є тропи. Вони, зі свого боку, поділяються на різні види. Найбільш поширеними в аналізованих нами текстах є порівняння, метафора, епітет і гіпербола. Вони, створюючи комічний ефект, вказують на якості людей, на їх поведінку в смішних ситуаціях, сприяють яскравішому відтворенню художніх образів.

Висновки до першого розділу

Проблема аналізу мовних засобів творення комічного уже багато років цікавить різних дослідників (О. Калита, О. Кузьмич, О. Шумейко та інші).

У першому розділі магістерської роботи ми спробували визначити обсяг поняття «комічне», описати наукові підходи щодо різновидів комічного та щодо вивчення стилістично маркованої лексики й тропів як засобів творення комічного ефекту. Опрацювавши наукову літературу, ми дійшли таких висновків.

Поняття «комічне» вживається на позначення різноманітних явищ, які можуть викликати сміх. Воно завжди пов'язане з людською діяльністю, породжується суспільними протиріччями, одна сторона яких є обов'язково негативною, і саме вона є основою висміювання.

Комічне реалізується за допомогою різних форм: сатири, гумору, іронії, гротеску, пародії тощо. У науці немає однозначної думки щодо проявів комічного, хтось виділяє лише іронію, гумор, сатиру [1, 33, 62], хтось додає до них ще й сарказм [84].

Яскравими засобами творення комічного в художній літературі виступають тропи та стилістично маркована лексика.

Стилістично маркована лексика – неоднорідна лексика, яка складається з окремих шарів і поділяється на книжну та розмовну. Взагалі стилістичну маркованість розуміють як наявність у мовній одиниці більшої інформації, ніж у інших елементів парадигм. Тобто стилістично маркований – помічений, стилістично забарвлений.

Під маркованістю розуміють такі синтаксичні побудови або смислові зв'язки компонентів висловлювання, які характеризуються одночасно незвичністю використання, обмеженим ступенем допустимості, інколи навіть граматичною неправильністю. Вони обов'язково несуть у собі додаткову інформацію.

Стилістично марковану лексику можна схарактеризувати як лексику, обмежену у функціонуванні й протиставлену своїми диференційними ознаками нейтральному, загальноновживаному номінативному складу мови.

Тропи – слова, словосполучення і вирази, що служать засобами виразності мови та вживаються в переносному значенні. Вони можуть реалізуватися лише в контексті, у якому один компонент завжди вживається в прямому значенні, а другий – у переносному значенні.

Часто тропи порівнюють із поняттям «фігура», що є некоректним, тому що фігура є прийомом виразності, яка реалізується в тексті, рівному реченню або більшому, ніж речення, а троп реалізується на рівні слова або словосполучення.

Умовно тропи можна поділити на якісні та кількісні. До якісних тропів зараховують метафору з її різновидами. Серед кількісних виокремлюють літоту, гіперболу.

РОЗДІЛ 2

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО В ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ ВАСИЛЯ СИЧОВА

Ми виявили та проаналізували лексичні засоби творення комічного на матеріалі гуморесок Василя Сичова. За результатами дослідження нами було виокремлено такі групи мовних засобів творення комічного: розмовно-просторічна лексика, вульгаризми, росіянізми, okazіональні власні назви, порівняння, метафора, епітет і гіпербола.

2.1. Розмовно-просторічна лексика, вульгаризми та росіянізми як засоби творення комічного

Розмовно-просторічна лексика характеризується надзвичайною багатоманітністю форм і типів свого виявлення і пов'язаною з цим широтою стилістичного вживання в різних функціональних типах літературної мови, особливо в мові художньої літератури.

Стилістична амплітуда цієї лексичної категорії досить широка. Вона коливається від іронічно-жартівливого забарвлення до створення соціально-негативної характеристики персонажа. Розмовна лексика в поєднанні з просторічною створює більш виразний комічний ефект [46, с. 161].

– *А що жона? / А Фрол сміється, **плюха** сміло: / – Вона від щастя оніміла! / Юрба одну лиш **цідить** фразу: / – Це ж треба... Скільки щастя зразу! (с. 74). Проходьте... / Але вчасно / Не попередили чому? / Але посправжньому щаслива, / Як та гучна травнева злива, / **Торохкотить** маленька рать: / – Хотіли вдома вас застать! (с. 152). Та продавець привітно **бренька**, / Як пташка десь серед трави: / – Я так вам зважу, дорогенька, / Що донесете й десять ви (с. 36). – Терпець урвався їм учора, / Чи просвітив таки Господь, / Бо **гаркнув** батько: / «Хоч за чорта / З новели Гофмана / Виходь!» (с. 54). Можемо простежити, що в наведених прикладах*

у межах емоційної і експресивної лексики широко вживаються для створення комічного ефекту розмовно-знижені синоніми. Так, до слова «говорити» вживаються такі синоніми: *плюхати, цідити, торохкотіти, бренькати, гаркнути*. В останньому прикладі розмовне слово відрізняється від інших своєю згрубілістю.

Он праворуч – дядько сало / Уминає залюбки, / Аж руки йому замало, / Бо задіяв дві руки (с. 94). Тяжко – о-о-ох! – / Було Євгену / За винцем отам скучать, / Бо немало / Впер пургену / В бак з водою для дівчат (с. 150). Дружина теж хильнула бренді, / Бо чоловік примусив враз. / Скривилась, каже: / – Ех, Лаврентій... / Невже не краще пити квас? (с. 85). В Гаврила вже нутро пісенне, / Вже зранку десь хильнув вина: / – Чого дивуєшся, Арсене? / Біда ж не йде у дім одна (с. 317). У зазначених прикладах наявна синонімія до слів їсти та пити, що створює комічний ефект. Гуморист за допомогою зазначених дієслів висміює людей, які люблять гарно поїсти (*уминає залюбки*), не дотримуючись етикету (*аж руки йому замало, / Бо задіяв дві руки*), а також людей, які люблять випити: *хильнула бренді, хильнув вина*. Як бачимо ці розмовні слова вживаються поряд із назвами напоїв аристократів. Загалом всі зазначені приклади поєднує певна синонімія.

А Кіндрат сміється з діда, – / що це він, мовляв, верзе... / – Роздраконьте он сусіда – / він про вас розкаже все! (с. 69) – в значенні розізлить. Ти щура – кумекай трішки! – / Загони під гардероб, / Відпилай швиденько ніжки. / Він впаде. / Щурові – гроб! (с. 386). Поки шукають всі слона – / Дзвінок в міліції луна. / І в трубіці чути, як людина / Від горя мало не реве: / – Алло! Якесь створіння дивне / Своім хвостом капусту рве (с. 96). – Та досить вже, Параско, гнути / Прокльони тому сатані, / Бо за тобою вже й не чути, / Завів машину я чи ні (с. 389). Мовний матеріал зазначених гуморесок свідчить про використання поетом елементів розмовно-просторічної лексики. Це слова, за допомогою яких поет змальовує вчинки та поведінку персонажів, дає їм характеристику.

Характерною рисою вживання розмовно-просторічних слів є їх виражена експресивність, незважаючи на те, що різні просторічні лексеми можуть бути не однаковою мірою виразні. Жартівливі, іронічні відтінки слів служать засобом для створення комічного ефекту.

Ще одним засобом творення комічного є використання вульгаризмів. Вульгаризми – грубі просторічні слова і висловлення, що відрізняються різкою заниженістю, виразною оцінністю й експресивністю і є переважно стилістично зниженими синонімами до слів літературної мови. Їхня основна мета – принизити, образити співрозмовника, вони є цінними маркерами, що характеризують зовнішність, розумову діяльність, зовнішній вигляд або поведінку [75, с. 97].

Вульгаризми набувають гострого сатирично-гумористичного спрямування, допомагаючи автору глибше охарактеризувати типи персонажів: *Підбіг Арсеній: / – Що дають? / Із черги – голоски не горді: / – Ставай скоріш. Дають по морді* (с. 144). *Сам гладкий, / Півметра морди, / Ще і зиркає спогорда, / Як Людовід той Бурбон!* (с. 259). *Ох і пика у бармена! – / Мабуть, більше їсть, ніж п'є* (с. 230). *Це він від п'яної мордяки / В парку, де пишно все цвіте, / Почув, що десь зимують раки, / Та не почув конкретно де* (с. 275). *Та у морданя – пряма / І прозоре резюме: / – Поки сяде вся сім'я, – / Відсиджу і вийду я* (с. 259). У наведених прикладах наявна вульгарна синонімія, номінація частини тіла, а саме: обличчя, яка створює сатирично-іронічний пафос.

Ех, східний вигук цей / Пролунав на весь музей. / Це не витримала пелька / У Пилипа Конопелька (с. 292). *Е-ех, пивка б... – / Аж стогне пелька, – / Веселіш було б їти, / Не пила б з-під ніг земелька, / Не ввижались б чорти* (с. 312). Ці приклади також представлені номінацією частини тіла: рота.

Той котлети жре безбожно, / Той – з кров'яною калач. / – Так в тюрмі сидіти можна... – / Шмига носом наглядяч (с. 94). *Не стидаючись, у вічі / Він втокмачував тепер: – Байрон жив би довше вдвічі, / Аби менше пив і жер* (с. 44). *Це ж треба / Зранку так нажратись, / Щоб ледь*

*стояти на ногах! / Богдан змовчать не зможе зроду, / У нього логіка своя: / – А що? **Не жравши**, на роботу / П-повинен, бабо, їхати я?* (с. 172). Подані вульгаризми викривають низький рівень культури людей, їх духовну обмеженість.

Отже, можна зробити висновок, що вульгаризми також можуть створювати комічний ефект, переважно сатиричного характеру. Вони використовуються автором для реалістичного зображення дійсності, для характеристики й самохарактеристики персонажів.

Для створення гумористичного ефекту в гуморесках Василя Сичова застосовується «мовна мішанина», або так звана ламана мова [87]. Функціонування росіянізмів як стилістичного засобу негативної характеристики персонажів найбільше помітне в діалогах [40, с. 127].

Росіянізми в гуморесках демонструють рівень знань малоосвічених людей. Заміна українських слів російськими українською графікою набуває іронічного та викривального характеру.

*Посірів увесь, як пень: / – Що це в ліжку за тюлень?! / – Врач, – дружина бовка здуру, – / **Мєрїт мнє тємпєратуру** (с. 45). Та хїба ж ти чоловік, / Що таке вже терпиш рік... / Ще й Гєртруда: / – **Развє муж ти? / Ето только дуракі / Жон вєзут сєбе с Алушті / Прямо в еті кізякі** (с. 78). У названих прикладах автор використовує росіянізми, яким надає іронічного пафосу. Вони вказують на росіянізовану мову інтелігенції, яка вважає, що українською мовою розмовляють лише неосвічені люди. Автор висміює таких людей, тому що вони не вміють грамотно користуватися однією мовою.*

*Бідна Люба вже аж плаче: / – Чи закінчиться свиняче / **Безобразіє** оце!.. / Ти частково це, чи зовсім / З'їхав з глузду? Це **кошмар!** / Називаєш мене сонцем, / А тікаєш у тивбар (с. 105). Коля вислухав байдуже, / Бо хильнув життєвих драм: / – За твою дружину, друже, / Я копійку тільки дам. / Та Олег з простих пород: / – Будь по-твому. **Пойдьот!** (с. 184). І Міла враз копилить губи, / Відповіда йому на те: / – Це – **єрунда**. Під жовті зуби /*

Червоний галстук підійде (с. 193). – *Я цибулі трішки з'їла, / Так люблю її... / пробач. / Але він мов і не чує, / Весь від щастя аж сія, / Обніма її, цілує: / – Сладкоєжка ти моя!* (с. 220). Зазначені приклади створюють іронічний пафос, автор передає своє насмішквате ставлення до таких людей, які є «патріотами», «щирими» українцями, які б могли розмовляти українською чи російською мовою, але досконало не володіють ні тією, ні іншою.

Отже, використання росіянізмів у мові персонажів є яскравим характеристичним засобом їх сатиричного зображення. Використання росіянізмів породжує іронічний ефект.

2.2. Оказіональні власні назви як засіб творення комічного

У гуморесках Василя Сичова антропоніми активно використовуються як засіб творення комічного ефекту. Ми простежили, що найбільшу групу становлять оказіональні власні імена, які зазвичай характеризують вдачу людини, її уподобання та зовнішній вигляд: *Прості, дохідливі думки / У Лобурмістенка Луки – / Таки жвавенького ще діда, / Людинознавця і всевіда* (с. 40) – ключовим словом у прізвищі є слово «лобур», і це наголошує ніби на тому, що власник прізвища є за своєю суттю бездіяльною і ледачою людиною.

Ще молодий доволі лобур / Четвертопузенко Мирон, / Пузатий, наче...наче глобус, / У терапевта стогне он (с. 19) – прізвище складається з двох слів: числівника «чотири» та іменника «пузо». Це поєднання саме по собі вже створює комічний ефект, який підсилюється за допомогою порівняння «наче глобус», тобто людина у нашій уяві постає із зайвою вагою.

Ось зайшов у відділ кадрів / Дедедкало Івась, / Чоловік колишній Катрин, / Ледацюга й ловелас (с. 69) – наведений приклад вказує на вдачу людини: людина, у якої завжди багато запитань.

– *Чому бува в жінок натура / Супернастирливих нахаб? – / Пита в Гейгонченка Артура / Сусід Андрійко Швидколяп* (с. 405) – перше прізвище

утворено за допомогою вигуку та дієслова, друге – за допомогою прислівника та дієслова. Останнє прізвище, на нашу думку, вказує на таку безтурботну, швидку натуру людини, яка може швидко знайти відповіді на будь-які запитання.

І застиг собі Олесь. / Він – ветлікар в зоопарку, / Цей Олесь Ілліч Запаркін. / Він сидів з годину так (с. 337) – прізвище вказує на людину, яка весь час у роботі, у якої проблеми з роботою.

Мовчав лиш один / Шитокритов Кіндрат, / Неначе потрапив за ґрати (с. 268) – власна назва утворена від прислівника і вказує на людину, яка тримає щось у таємниці. *Безголовешко Влас відверто / Своім дружкам признався так: / – Дружина в мене, ч-чорт, уперта, / Як річковий старезний рак* (с. 248) – Слово утворене від іменника «головешка», яке має як пряме, так і переносне значення. У прямому – це недогоріле обвуглене або тліюче поліно, а в переносному – частина тіла людини, в якій міститься мозок, тобто голова, але набуває зневажливого відтінку. Саме прізвище вказує на людину, яка, говорячи щось, не думає про наслідки.

Радикуліт – не витребеньки, / Людей скоцюрблює за мить, / Бо Станіслав он, Теревенько, / В невранатолога сидить (с. 208). *Ще молодий, доволі ловкий / Шахтар Дем'ян Торохкотій. / І поруч з ним – під колір кави / Сидить Рябко, малий ще пес* (с. 111) – пропоновані прізвища із семантичного боку є синонімічними і вказують на певну вдачу людини, а саме: на людей, які люблять багато говорити.

І худенький, і маленький, / І вже лисий, як яйце, / Хочкудищенко Мелетій. / Та не зважуйте на це (с. 117). Комічний ефект, на нашу думку, досягається за допомогою протиставлення: «*І маленький, і худенький...Хочкудищенко Мелетій*». Семантика прізвища не співпадає з характеристикою людини, яка є його власико і саме це створює комічний ефект.

У Камасутренка Миколи, / Поета з Балти, на віку / Не виника проблем ніколи, / Як пише він про статъ слабку (с. 128). – *Тихше, браття!* –

/ Гучно каже / Хендехохонко Адам. / – Хто задачку ось розв'яже, / Ту, що зараз я задам? (с. 226) – прізвище є німецьким словосполученням, але написане кирилицею з додаванням суфікса, який характерний для української мови. З німецької мови назване прізвище означало б «руки вгору». Прочитавши строфу, можна зазначити, що прізвище вдало передає зміст сказаного. Власник прізвища запитує, хто ж розв'яже задачу, і це запитання передбачає підняття руки як у школі, щоб дати висловитися.

Дантист Вахтанг Дефектошвілі, / Грузин Тбілісі, сивий тин, / Не полюбляє зуби цілі, / Бо не його це, бачте, хліб (с. 358) – прізвище утворене від іншомовного терміна і вдало підкреслює натуру людини: чоловік любить знаходити дефекти, тому що «не полюбляє зуби цілі».

Отже, зазначені прізвища створюють комічний ефект, вони вдало підкреслюють вдачу людини, характеризують її. У роботі вони є переважно складними, тобто утворені за допомогою складання двох простих слів та додаванням суто українських суфіксів.

Наступна група прізвищ утворена від назв тварин, птахів та комах: *Бульдозерист Дмитро Теличко – / Сорокарічний, а сповна / І сатана вже, і п'яничка. / Так назива його жона (с. 138). Фармацевт Петро Овечко, / Що дожовує сухар, / Слуха бабську суперечку, / Непідроблено зітха... (с. 139). Геть деталі несуттєві, / Поговоримо про суть. / Ну й лінивий наш сантехнік / Інокентій Поросюк! (с. 309). За столом сидить – / Як консул – / Сам механік Кабанець. / Посміхнутись може кожен, / Придивившись до лиця. / Він і справді дуже схожий / На отого кабанця (с. 56) –* останні два прізвища є синонімічними, і вони також вказують на вдачу людини.

Прізвища утворені від назв тварин і цим створюють комічний ефект. *Вже головбух Терентій Півник / На тридцятитрьохденний строк / Летить у цей четвер на південь. / Вже й на літак придбав квиток (с. 22) –* словосполучення «летить на південь» співвідноситься з прізвищем.

Хто це так? / Зітхнула тяжко, / Натрудила ж бо язик... / Придивилась – Гриць Мурашко, / Лоботряс і витівник (с. 365). Це –

дільничий Федір **Муха**. / *Справ у нього – охо-хо...* / *По самісінькі вже вуха / Вже – поглянь – трясе його!* (с. 258) – прізвище вказує, на нашу думку, на набридливість.

Технік з міста Жовті Води / Цапцаранченко Архип, / Мабуть... мабуть, від природи / Неуважний трохи тип (с. 109) – семантика прізвища співпадає з характеристикою людини – *неуважний тип*.

Хоч і не раз бував призером, / Хоч і міцний його кулак, / Хоч і вважа себе боксером / Студент Ілюша Дроздошпак (с. 55) – власна назва утворена за допомогою поєднання назв птахів. *Не обминувши ні начальство, / Ні всіх друзяк, ні ресторан, / Вже із відрядження примчався / Нетрясогузко Митрофан* (с. 217) – прізвище складається із поєднання дієслова, іменника та інтерфікса і є доволі кумедним, якщо розкласти його семантично: не тряси гуски.

В Мухокомарченка Миколи / В очах журба, а не блакить... / Йому погано, як ніколи, / Бо зранку в лікаря сидить (с. 160) – прізвище утворене за допомогою поєднання назв комах: «муха» і «комар».

Як бачимо подані прізвища відповідають характеристиці людини, її вдачі, роду занять. Саме така асоціація створює комізм, тому що прізвища є зниженими, смішними.

Третя група вказує на прізвища, які утворені переважно від іменників, лише декілька – від поєднання числівника з іменником. *Блакитні очі, чорні брови, / І дійсно гарної будови, / Красивий, жвавий, наче м'яч... / Знайомтесь всі! – / Це Август Квач* (с. 380) – комічний ефект досягається за допомогою поєднання суто українського прізвища з неукраїнським іменем.

В парку, рятуючись від астми, / Біля фонтану, клумба де, – / Семен Лушпайко нюха айстри... / А мимо Прокіп, друг, іде (с. 6). *Ох і злий Цицько Григорій, / Зранку вже луна: / – От мені підкинув горя / Клятий сатана* (с. 134). *Ох і спека, хай їй грець... / (Ех, єхидний вигук цей / Пролунав на весь музей. / Це не витримала пелька / У Пилипа Конопелька)*(с. 292). *Прийшов Маврикій Тристаграмський – / Колишній чарівний брюнет / І фаворит*

відомий дамський, / Картяр, гульвіса і поет (с. 61). – Триканістренко Гордій / Гордій став тепер такий! / Задирає ніс, неначе / Міністерський взяв портфель, / Наче вже й не пив на дачі / З нами вермут і портвейн (с. 125) – останні два прізвища утворені за допомогою поєднання числівника та іменника. В останньому прізвищі особливий гумористичний ефект досягається ще й за допомогою словосполучення імені з прикметником: «Гордій Гордій», що вказує на характер людини.

Четверта група власних назв складається із алюзій на імена відомих людей чи персонажів художньої літератури. *Зранку Вадик Санчопансий / Вже зі столу смачно пасся. / патріот... І зліва й справа – / Українські суто страви (с. 74) – прізвище асоціюється у нас з іменем та прізвищем одного з головних героїв роману Мігеля Сервантеса «Хитромудрий ідальго Дон Кіхот Ламанчський».*

В архітектурі ще з дитинства / Кохавсь – і тут сказати варт, / Що на маля ніхто не тиснув – / Рококосовський Едуард (с. 161). Щодо семантики прізвища ми виокремили декілька варіантів потрактування: це може бути звичайна гра слів, або ж це прізвище одного з полководців Радянського Союзу Рокосовського, або ж воно походить від стилю рококо.

У Вангогенка Миколи / Запитав Авоська Стас: / – Чув, що ходиш ти до школи / Аж в одинадцятий клас? (с. 315) – прізвище відсилає нас до видатного нідерландського художника.

Останню групу становлять власні назви, а саме топоніми. *Так-так-так... Овечий пентюх, / Зараз дуй в село Опеньки, / Голова колгоспу там / Все тобі покаже сам (с. 244). Он – тиха річечка, а онде – / Великі Матюки / Село... / Воно, як стверджує Леонтій, / Вже і при Рюрику було (с. 296) – вже сама назва села, утворена за допомогою нецензурної лексики створює комічний пафос.*

– А який же стаж у вас? / Житель ви Дрібнопетровська? / – Так, місцевий я. / Натхненно /Зароблять рішив на хліб. / Ну а стаж мізерний в мене – / Так... всього п'ятнадцять діб (с. 70) – назва міста вказує на

Дніпропетровськ, наявна заміна літер і спостерігається паронимазія, тобто зіставлення слів різних за значенням, але подібних за звучанням.

Отже, власні назви є індивідуально-авторським вираженням комічного. Вони виділяються семантичною прозорістю, підкресленою контекстуальною характеристикою, наприклад, персонажів. У роботі ми проаналізували цілий ряд оригінальних власних назв із морфологічного та семантичного боку, які мають іронічно-знижену семантику, а саме: антропоніми та топоніми. Ономастика в гуморесках привертає увагу своєю незвичайністю, нестандартністю, вона створює особливу тональність і виконує функцію не лише найменування, а й експресивну, за допомогою якої відображається авторська позиція.

Висновки до другого розділу

У другому розділі магістерської роботи ми розглянули функціонування лексичних засобів творення комічного (зокрема, розмовно-просторічну лексику, вульгаризми, русизми, okazіональні власні назви), які наявні в гуморесках Василя Сичова. Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки.

У гуморесках Василя Сичова активно функціонує розмовно-просторічна лексика, для якої характерні експресивні, іронічні, жартівливі відтінки.

Іншим засобом творення комічного, який ми розглянули, були вульгаризми. У поезіях вони набувають сатирично-гумористичного спрямування, допомагають автору охарактеризувати типи персонажів, використовуються автором для реалістичного зображення дійсності, для характеристики й самохарактеристики персонажів. Найактивніше автор використовує вульгаризми, пов'язані з обличчям людини.

Також гуморист використовує росіянізми, які в поєднанні з українськими словами створюють іронічне забарвлення. Також комізм

виявляється у безграмотності тих головних персонажів гуморесок, які спілкуються російською мовою.

Ще одним засобом творення комічного є okazіональні власні назви, які в гуморесках Василя Сичова характеризують вдачу людини, її зовнішній вигляд. Крім цього, автор виділяє okazіональні власні назви, утворені від назв птахів, тварин та комах, від іменників, від алюзій на імена відомих людей, і топоніми.

РОЗДІЛ 3

ТРОПИ ЯК ЗАСІБ ТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО В ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ ВАСИЛЯ СИЧОВА

3.1. Порівняння як засіб творення комічного

На матеріалі гуморесок Василя Сичова ми виокремили різні види порівнянь, які створюють комічний ефект. Якщо брати за основу класифікацію Г. Дядченка, то в творчості Василя Сичова переважають індивідуально-авторські порівняння та порівняння «соматизм – природа», «соматизм – предметний світ», а за Ю. Ушаковою – вживання назв тварин з метою порівняння з людиною. Але ми надали перевагу класифікації іншої дослідниці – Ю. Вороніної, яка диференціює порівняння із зоономенами, фітономенами, з номінацією їстівних продуктів, порівняння пов'язані з біблійними алюзіями та родом діяльності людини, поведінка людей із предметами [15, с. 426].

У творчості Василя Сичова найбільшу групу становлять порівняння із зоономенами: *Любим барвистий, як індик! / Аж гульк! – розчахуються двері, / І вже Любима аж трясє, / Бо – он його кохана Мері / Аж трійко немовлят несе* (с. 418) – тобто одягнений у святковий, але занадто яскравий одяг.

Але цей Медузко Нестор – / Кочегар, а не інвестор, / І для нього кожна гривня, / Як та курочка для півня, / Має певний інтерес (с. 291). *Але грабіжник, наче півень, – / Стриба йому на шию враз: / – Ех... ні годинника. Ні гривень... / В який тяжкий живемо час! / Тоді, старцюго. Навскоси – / Хоч до вокзалу довези!* (с. 65). *Звеселів Кузьма, як півень / На пшеничному зерні: / – Дай, будь ласка, триста гривень / На велосипед / Мені!* (с. 51) – виокремлені порівняння у гумористичному аспекті характеризують вдачу та поведінку людини.

Як бачимо, опорними лексемами для цих прикладів є назви свійських птахів, які характеризують людину з певного боку, створюючи комічний ефект.

У цю групу також входить лексеми на позначення диких птахів, плазунів та паразитів: *На пляжі он красуня Марта, / Худа, баньката, як сова, / І засмага, й чита Брет Гарта. / І н'є нарзан. / Відпочива!* (с. 240) – комізм виявляється у протиставленні «красуня» та «баньката, як сова», адже саме слово «баньката» вже наголошує на тому, що людина не є занадто привабливою.

Ще порівняння з дикими птахами та плазунами: *Очі витріщив, як сич : / – Гривень сім мені позич! / Я – джентльмен, / А не мадам, / Строго з пенсії віддам!* (с. 322). *Напівсонні, як сичі, / Дід і баба гріють кості. / В хоті все якесь глухе, / Як в підсобіці у прораба* (с. 188). *Та продавець привітно бренька, / Як пташка десь серед трави: / – Я так вам зважу, дороженька, / Що донесете й десять ви* (с. 36) – тобто дуже солодко говорити з певною ціллю. *Дружина в мене, ч-чорт, уперта, / Як річковий старезний рак. / Оця її упертість власна / На шиї в мене – як ярмо* (с. 248). *О-о-о-ох, яка ж ти безпорадна! – / Чоловічий стогне бас. / – Жреш і жреш, / Мов та піранья, / Мій священний вільний час* (с. 348). *До дідуся і до бабусі / Юрасик липне, як смола: / – Я весь, як воша у кожусі, / Куди не ткнусь – одна імла* (с. 388) – це порівняння особливо створює комічний ефект. – *Як поживаєш ти, Демиде? – / Еміль цікавиться, сусід. / – Якщо вже образно, Еміль, / То я скажу: живу – як міль* (с. 86) – порівняння репрезентує таку стилістичну фігуру, як параномазію – розміщення поряд дещо співзвучних, але різних за значенням слів (паронімів) для їх зіставлення [69, с. 527].

Люд вирує біля пива / І шумить, як дівора. / Ох і довга ж клята черга, / Наче хвіст у пацюка (с. 113) – у порівнянні наявне перебільшення. *Он – наполоханий, мов щур, / Сьогодні в нього на прийомі / В самих трусах стоїть Тимур. / Трясється весь, і очі слізні, / Немов зібрався на аборт* (с. 191). Цей

лисий Сава Парадізко, / Що чимчикує в магазин / По хрін, укропчик та редиску, – / Самолюбивий, як гризун (с. 211).

Треба звернути увагу на те, що в межах цих трьох порівнянь наявна синонімія, а саме синонімія іменників *пацюк, щур, гризун* та синонімія часток *наче, мов, як*, що урізноманітнює мовлення автора.

Можна виокремити ще декілька порівнянь цієї підгрупи: *Що ласий він завжди на чарку, / Як жук-гнояк на той кізяк, / Пряме Омелькове начальство / Давним-давно вже знає й так* (с. 243). *Та Август просто так не здався / (Упертий він, як жук-гнояк): / – Так це, по-вашому, туфта все? / Я доведу, що це не так* (с. 381) – в обох порівняннях жук-гнояк виступає як характеристика вдачі людини.

У наступній підгрупі опорними лексемами виступають назви свійських тварин: *Далекий розрахунок в Мيني: / – Я ж не дурніший від свині! / Тому, щоб це череп'я мити / Не довіряла вже мені* (с. 83). *А той на Власа зверху вниз, / Як на свинюку, подививсь. / Малий чинок, / Та з ним не зварии / Не те що каші, а й бурди* (с. 148). Зазначені два приклади порівнюють людей із свійською твариною свинею.

Аж кипить бацище дамський, / Пух аж в'яне на губі: / – Преш, як бик волоколамський! – / Повилазило б тобі (с. 414) – порівняння означає запальну та цілеспрямовану людину, яка стає неконтрольованою, коли її виведуть із себе. *Міцно він до хмелю липне, / Хвацько знову вихиля. / Ох і п'є... / Мов серед липня / Десь на вигоні теля* (с. 415). Теля п'є дуже багато води, як і п'яничка. *І борідка – як в козла. / Ех, йому б – козлячі роги, / Гарні ратиці на ноги, / В руки – флейту чи тимпан, / Був би як міфічний Пан* (с. 235). *Довго тряс його за вуха, / Мов упертого осла: / – Я тебе звільняю – / Слухай! – / З двадцять шостого числа* (с. 228). У порівняннях уже сказано, чому саме людину порівнюють саме з тією, чи тією твариною.

Сходіть хоч раз у Київ пішки. / Це теж важливий дуже спорт. / Хоч і намуляєте ніжки, / Та зараз схуднете, як хорт (с. 19), *А чого я, бідний, плачу? / Бо нічого, хоч убий, / За спиртягою не бачу, / Наче в шорах кінь*

міський (с. 375). Зазначені порівняння допомагають створити комічний настрій.

До другої групи ми віднесли порівняльні конструкції з фітономенами [15, с. 427]: *Худючий сам, як та лоза, / Крикун резонно відріза: / – Ви теж не кращі від свині, / Бо стали на мозоль мені!* (с. 318). *Сумноокий, / З довгим носом, / Злий та в'їдливий, як хрін, / Стас узнав, що рогоносцем / Став на тому тижні він* (с. 387). Хрін пече, а людина, яка схожа на хрін є злою та в'їдливою.

Чорнобрива гарна Міла, / Першокласний акушер, – / Після зміни так хропіла, / Що дрижав, як лист, торшер (с. 46). *А замначфабрики відрізав: / – І не чіпляйся, як реп'ях. / Куди тобі ще до заліза! / Тобі – глядіти черепах* (с. 265). Приклак характеризує нав'язливу людину, яка цим набридає людям.

Третя група представлена порівняннями з номінацією істивних продуктів: *І худенький, і маленький, / І вже лисий, як яйце, / Хочкудищенко Мелетій. / Та не зважуйте на це* (с. 117) – у контексті наявне протиріччя, прізвище та порівняння зовнішності не збігаються, і це створює певний гумористичний пафос.

А онук Омелько зараз / Жодну чарку не мине. / Безпорадний, як яйце, він, / Сум в очах, тремтить рука (с. 250). *Морда сиза, / Ніс – як морква, / Та хіба ж це чоловік?* (с. 207). *З привокзальної пивнушки, / До села – довгенька путь, / Та пикаті, як пампушки, / Двоє друзів пішки йдуть* (с. 183). *Сидить скоцюрблений, як бублик. / І сум в очах. І з лоба піт. / І від натуги з носа – булькіт. / – Допоможіть! Радикуліт!* (с. 208). *Маврикій аж очима кліпа, / Немов забрали кусень хліба... / – Але ж... але ж – мужчина я! – / Луна гірке його виття. / – Ще б пак! / Продовжуйте бриття* (с. 62). *Білотіла, пишногруда, / вся – як випічка з пиона... / Познайомтесь – / Це Гертруда, / Ваньки Дубова жона* (с. 75) – у прикладі комічний ефект досягається не тільки за допомогою порівняння, а й за допомогою протиставлення

іншомовного імені *Гертруда* із розмовною українською сполукою імені та прізвища *Ванька Дубов*.

Наступною групою є порівняння, пов'язані з біблійними алюзіями та родом діяльності людини: *Лікар вірити не згоден, / Як біблейський той Хома: / – Ти диви! / У вас, виходить, / І недоліків нема?* (с. 371). *Страждальнолиций, як апостол, / В густеньких зморшках, в сивині, / Белькоче він на диво просто: / – Здыхаю вже...Труба мені* (с. 92). *Васько сумирний, мов апостол: / – Я не сумний. / Тверезий просто* (с. 63) – приклади, особливо два останні, не відповідають нормам стилістичного вживання, адже вислів «як апостол» трактується як досконала людина, яка ніколи не скаже: «Здыхаю вже...Труба мені». Це створює своєрідний гумористичний пафос.

В кабінет через віконце / Теплий віє вітерець... / За столом сидить – / Як консул – / Сам механік Кабанець (с. 56). У зазначеному прикладі комічний ефект досягається за допомогою протиставлення простого, смішного прізвища *Кабанець* із званням консула.

Він до діда: / «Виручай!» / «Саня-сан, сікоко нужно?» – / Дід рече, мов самурай (с. 233). *Неподобство... Чи сам він, як той свинопас, / Чи у нього дружки нехороші, / Я не знаю. / Але запевняю – у нас / Завелись несподівано воші* (с. 328). *І, уявіть, йому не сумно, / Ірже, як клоун з шапіто: / – Проїв я шапку, два костюми. / І проїдаю вже пальто!* (с. 86). *Худенька жіночка Одарка / Талановита як доярка, / Але як домогосподарка – / Ні бе, ні ме вона* (с. 425). Тобто подані приклади вказують на рід діяльності людини.

У наступній групі комічний ефект досягається за допомогою порівняння із відомими людьми: *Але дружок Сергія Гнат / Цю справу досконало знає, / Як знав софістику Сократ, / І точку зору власну має* (с. 411). *Той, патлатий, як Бетховен, / Стеле впевнений басок: / – Наливайте дядьку, повен, / Аж по самий поясок* (с. 415). *Цей папуга – жовте пузо / і пістрява голова – / Слуха так, мов сам Карузо / Перед кліткою співа.*

/ Аж роззявив, бідний, дзьоба, / Як ворона на сирок (с. 41). З бильмом на оці / Він біля свого бичка / Ходить все, **як Песталоцці** / Біля учня-новачка (с. 369) – іронічний ефект досягається за допомогою співставлення прізвищ відомих людей із простими ситуаціями, простими людьми та їх поведінкою.

В останній групі порівнюється поведінка людей, якості з предметами: *Ледь продравши карі очі, / Злий, незграбний, **як диван** / (Десь на гульках був півночі), / На екзамен мчить Роман (с. 414). Молодий, хуткий, **як віник**, / До Петра на новий рік – / Під хмельком влетів племінник. / – Посівать прибіг! – прорік (с. 414).* Уже в самих прикладах зазначено, як виглядає людина, її вдача, стан, а саме: *як диван*, тобто незграба; *як віник*, тобто спритний.

*Ще молодий доволі лобур / Четвертопузенко Мирон, / Пузатий, наче...**наче глобус**, / У терапевта стогне он (с. 19).* У прикладі йде мова про людину зі зайвою вагою, яку порівнюють із глобусом.

*Він в кабінеті цьому вперше, / Цей Вова, і боїться він. / Розпух – погляньте он, – **як верша**, / Від самогону й різних вин (с. 42). Чорт би нашу взяв породу / Чи рогатий інший хтось! / Глушим спирт, **як трактор воду**, – / Тільки відра нам піднось (с. 391). Він спокійно – чи й не диво! – / На здоров'я на своє / двадцять шостий кухоль пива / **Наче в бочку**, лє і лє (с. 355).* Комічні ситуації насправді мають гострий конфлікт і описують вдачу людей, які люблять випити спиртні напої. Взагалі поєднання комічних випадків із злободенними проблемами людства наскрізно пронизують творчість Василя Сичова.

Автор у смішній формі порушує гострі питання людства, і тому в деяких випадках його сміх наповнений сумом. *Подивіться ось на мене, / Висох – **як більярдний кий**... / Сам собі кажу: / «Ой, нене! – / Ти ж не виживеш такий...» (с. 177). Фрол зайшов в бібліотеку / Другий раз за сорок літ. / Все тут викликало подив, / **Мов потрапив у гарем** (с. 189). А в квартирі / Тім'я чухав, / **Мов над римою поет**, / Роздивляючись на чудо – / Франца-Йосифа портрет (с. 195), Він, **що схожий на бабусин** / **Допотопний гардероб**, / Третій день / не їсть від пуза, / не зірвать діету*

щоб (с. 139), *Гребе руками хвацько, живо, / немов підхоплює штани.* / *Міцна, воляча в нього шия. / І спина не слабкіш стіни* (с. 143), *Грязний, як свине корито,* / *Ледь накульгує нога.* / – *Дядьку, дайте закурити,* – / *праву руку простяга* (с. 313). Подані приклади вдало підкреслюють вдачу людини.

Можна зробити висновок, що зазначені приклади порівнянь утворюють комічний пафос. Порівняння є найпродуктивнішим засобом творення комічного ефекту, за його допомогою показуються певні людські вади, манера поведінки в іронічній чи сатиричній формі.

3.2. Метафора як засіб творення комічного

Мовна організація поетичних творів Василя Сичова є метафоричною, що свідчить про художньо-образне мислення майстра поетичного слова, про невичерпне словесно-образне багатство сучасної літературної мови. У гуморесках Василя Сичова найбільшу кількість становлять метафори-оживлення, а саме на першому місці стоять антропометафори, ключовими словами яких постають слова на позначення динамічної сфери життєдіяльності людини, слова, що називають стани особистості, психофізіологічні процеси. Наприклад, *Мораль для юнаків та юнок / Завжди повчальна і тверда: / Як попада горілка в шлунок, / То розум в пляшку попада* (с. 10). *Тут же поруч з дядьком лисим / Наготові кожну мить / Ще чекають пляшок вісім, / Щоб пожежу загасить* (с. 15). – *Ех, Овсію... / Я ж і рибалити не вмію, / В мистецтві цьому я профан, / Тому й обшарпую диван* (с. 136). *За те, що міцно / Приятелює зі спиртним. / Против здоров'я він і силу, / Красу і все, буквально все. / За звичку цю, страшну і сиву, / Жону в ломбард він віднесе* (с. 138). *Татусь віддався весь дивану, / Про щось задумався, затих, / Бо за недбалість і догану / Схопити вже на службі встиг* (с. 220). Зазначені приклади характеризують лінивих людей, а також людей, залежних від спиртних напоїв. Метафори *чекають пляшок вісім, приятелює*

зі спиртним, віддався весь дивану вказують на дружні стосунки людей із спиртними напоями.

Далі можна зустріти антропометафори, ключовими словами яких постають соматизми. Наприклад, *І це спиртне в надмірних дозах / (Погляньте он – п'янючі в дим) / Уже вкорочує їм мозок, / Язык подовжуючи їм* (с. 9). *Очима люто блима, / Лоб димить, танцює ніс, – / З давньоруської блини / На шляху / Воскреслий біс!* (с. 16). *Блищать його сльозливі очі, / І оживає вмить язык, / Бо видає правдиву звістку / Оцьому медику за мить : / – О-о-о, головне – це бабу, звісно, / На білім світі пережить!* (с. 125). *(Заспівали в силу звички, / Бо така хмільна вже стать. / Язики, мов запальнички, – / В їх ротах палахкотять)* (с. 184). Метафори в поданих прикладах вказують на запальний характер людей: *лоб димить, оживає язык*.

Щодо антропометафор, до складу яких входять назви людських хвороб та ушкоджень тіла, то ми помітили один приклад: *Ні пивбару, ні крамниці / Там на полі вже нема. / Пий хоч сечу кобилиці, / Раз ти інвалід ума* (с. 149).

Далі в гуморесках Василя Сичова можна виділити ряд зоометафор із назвами динамічної сфери життєдіяльності тварин. Наприклад, *Жона ж моя, баньката Клавка, / Одно до спальні – / Шасть та шасть. / І так набридливо вже гавка, / Що і собаці фору дасть!* (с. 40). *Не скаже зайвий раз «добридень», / Щоб не обсіли зморшки рот. / – За мене, – каже, – сам Добринін / Охоче на костьор пайдьот!* (с. 52). *– Скільки важитиме, бабо, / Три мільйони хатніх мух? / Він цікавістю аж цвірка / В ці сопливі ще літа* (с. 142). *З баби цвіркають одні / Зацікавленості згустки: / – А чому в святкові дні / Ти даруєш, хрич, мені / Все одні й ті самі хустки?* (с. 188).

Також ми помітили метафору-синестезію, а саме вид слухової метафори: *Товстіє, бідний, з кожним роком. / Його (простяться ці слова...) / Якщо проткнути ненароком, / Шипіти буде тижднів два* (с. 19).

Ще ми помітили антропометафору на позначення метафор із соматизмом: *Артур свої розвісив вуха, / Товстий, з пожмаканим лицем, / І так насмішувато слуха / Сумне базікання оце* (с. 405).

Т. Єщенко виділяє метафори-опредмечування, а саме метафори, що утворилися за допомогою ключових слів-назв одягу та їжі. У творчості Василя Сичова ми не знайшли однозначних прикладів, але, на нашу думку, до цих різновидів можна віднести такі приклади: *Вона, мов та Лоллобріджида, / Чия краса була дзвінка, / Де б не була, – / Завжди пришита / не до людей, а до дзеркал* (с. 51). *Старенькі ці дідки на лаві / Так сперечаються, що аж / Киплять слова в ротах, як лава, / Аж б'є нервовий їх мандраж!* (с. 377).

Також у творчості гумориста ми віднайшли проміжні типи метафор, тобто тих метафор, які поєднують у собі не одну ознаку. Наприклад, поєднання метафори на позначення процесу готування їжі та антропометафори на позначення динамічної сфери життєдіяльності людини: *М-да-а... Йому і справді тяжко... / Аж димить він, стогне аж, / Аж в руках танцює пляшка, / Так похмільний б'є мандраж!* (с. 15).

Поєднання ботанометафори зі словами-конкретизаторами індивідуальних властивостей рослинного світу з антропометафорою, ключовими словами яких постають соматизми та зоровою метафорою: *Стисла серце дика злоба. / (О-о-о, глибінь сімейних драм!) / Очі стрибнули на лоба / І залякли, бідні, там. / Гарні вмить зів'яли вуха, / Сірі стали, як макуха, / А кирпатий зроду ніс / Якось враз розм'як і звис. / Посірів увесь, як пень: / – Що це в ліжку за тюлень?!* (с. 45).

Поєднання ботанометафори з назвами процесуальної сфери біологічного існування рослин та антропометафори на позначення динамічної сфери життєдіяльності: *Для мене щастя це, Тарасе, / Що в неї, певна річ, всерйоз / В башиці підсохла сіра маса / І прописався там склероз* (с. 137).

Поєднання метафори на позначення готування їжі та ботанометафори з назвою процесуальної сфери біологічного існування рослин: *Аж кипить бацище дамський, / Пух аж в'яне на губі: / – Преш, як бик волоколамський ! – / Повилазило б тобі...* (с. 414).

Як бачимо, у творах гумориста Василя Сичова використано великий арсенал різних метафор, які підсилюють комічний потенціал гуморесок. Особливо комічна ситуація найкраще розкривається при поєднанні метафори з іншими тропами: епітетами, порівняннями тощо.

3.3. Епітет як засіб творення комічного

У гуморесках Василя Сичова епітети займають незначне місце. Точніше, їх достатня кількість, але не всі вони створюють комічний ефект. Ми виокремили декілька груп епітетів, які, на наш погляд, виконують гумористичну функцію.

Першою групою є група епітетів, які позначають людську натуру, зовнішність. Наприклад, *Хитроока та ротата, / Лле медок словес без меж : / – Ти, Ірусю – як Ротару – / Тільки пахнеш та цвітеш!* (136). *Замовкни вже, Капітоліна... / Язик у тебе – знають всі – / Аж по самісінькі коліна / Звиса у слинявій красі!* (с. 198). – *Жінка в тебе вредна дуже, / Чистокровна сатана!* – */ Каже Савка. / – Я вже, друже, / Думав, що тобі хана* (с. 423). *Банькатий, сірий, мулом пахне, / Жахливі зуби в три ряди, / І все мене до ванни тягне, / Щоб я налив туди води* (с. 420). *О восьмій десь годині з хати / Дмитро виходить за поріг – / І дебеленький, і пихатий, / Румяномордий, як пиріг* (с. 251). *Так матюччя гнути може – / В поверх, в два і навіть в три! – / Тільки зла, жахливорожа / Відьма з Лисої гори* (с. 423). – *Тьху! Це ж треба... / Яка ганьба! Який це жах! / Прямий ефір! А я, шелепа, / Стою в пожемаканих трусах...* (с. 425). Як бачимо, зазначені епітети розкривають людські риси, характер, зовнішність та розумові здібності та створюють у контексті певний гумористичний пафос.

Наступна група прикладів розкриває також людські риси, натуру, а саме: комізм досягається за допомогою опису людської фігури, тілобудови та опису людей, які зловживають напоями. Наприклад, *Жити б десь йому в печері, / Товстопузому хричу, / Бо не влазить в жодні двері, / Хоч на вулиці ночуй* (с. 140). *Погляньте – / З спритністю хорта / Він з чотирьохвідерним пузом / В буфет фабричний заліта* (с. 278). *Ох і рило вже кувшинне, / Сон зім'яв мені увесь... / Мабуть, знов його дружина / Щось не так зробила десь?* (с. 306). *Ця пара – жіночка тендітна / Й мужлан, пузатий, наче мяч, – / Несе черешень повні відра / На продаж, звісно, з власних дач* (с. 212). *До мила й до водички ласі, / мабуть, романтики в душі, / Попали в жовтні раз до лазні / Сповна забр'юхані бомжі* (с. 147). *Жінка чує вже... / – Ой, нене! / Знов забеканий іде! / Чи його оце, хмільного, / Вигнать геть під три чорти?* (с. 206). *Жінка зранку вже на кухні, / Бо нечищена кефаль. / Чоловік – похмільний, пухлий – / Слуха жінчину мораль* (с. 217).

Можна помітити, що автор описує тілобудову людини з певними саркастичними нотами: *товстопузий хрич, рило кувшинне, чотирьохвідерне пузо*, тобто, можна зробити висновок, що автор засуджував людей, які зловживали їжею. Також він не краще ставився до людей, які полюбляли випити: *чоловік похмільний, забеканий іде*.

Отже, використання епітетів у певному контексті створює комічний ефект, вони показують предмет із несподіваного боку, індивідуалізують якусь ознаку, викликають певне ставлення до зображуваного.

3.4. Гіпербола як засіб творення комічного

У гуморесках Василя Сичова можна віднайти чимало гіпербол, які створюють комічний ефект. Проаналізувавши їх, ми умовно поділили подані перебільшення на певні групи за семантикою.

До першої групи ми віднесли гіперболи із семою «занадто великий», тобто такий, який у реальному житті навряд чи існує. Наприклад, *Уткнувши*

ніс свій/ **О-о-отакенний**\ В бокал з коричневим вином, / Лікує зранку стрес Вікентій, / Недавній горе-агроном (с 8). Баба стала якнайближче. / Прихопила з хати он / **В здоровенний / Кулачище / Здоровенний макогон** (с. 16). Так вона розкрила рота, / **І такий широкий рот,** / **Що позаздрити б / Не проти / Крокодил і бегемот!** (с. 118). Замовкни вже, Капітоліна... / Язик у тебе – знають всі – / **Аж по самісінькі коліна / Звиса у слинявій красі!** (с. 198). Кулак у Вані – наче гиря. / **Як вдарить – трісне і стіна.** / А бас такий, що навіть Гмиря / Йому позаздрив би сповна (с. 352). Ех, не витримує Петрова / Словес образливих душа: / – **Ну й паща в тебе, ч-чорт... / Метрова! Засуне голову й лоша!..** (с. 401). Чув... / Розвівся, бо у теці / Не життя було, а жах. / **Там же зуби! Мабуть, менші / В мене пальці на ногах.** / А язик? Та бачив кожен: / **Не язик, а щось страшне, / Бо його носити можна / Навіть взимку, як кашне.** (с. 409).

Як бачимо, об'єктом перебільшення стали «людські фізичні вади»: занадто великий ніс, рот, язик тощо.

Для більшості гуморесок Василя Сичова характерне висміювання людей, які полюбляють випити і ладні на все заради пляшки горілки. Ця вада яскраво описується в таких уривках із гуморесок: *Тиміш прийшов через годину. / **П'янючий повністю. / В диму!*** (с. 12); *М-да-а... Йому і справді тяжко... / Аж димить він, стогне аж, / **Аж в руках танцює пляшка,** / Так похмільний б'є мандраж!* (с. 15); *Іван такий сьогодні п'яний, / **Що ледве в двері заповза...** / Повзе по пам'яті, / **Бо пам'ять / не щезла ще в Івана вся*** (с. 201); *Цей триклятий самогон, / **Бо його цінують хлопці, / Бо за нього – / Ось де суть! – / **Піраміду і Хеопса, / Якщо треба, рознесуть***** (с. 222); *Десь він спить, бо нализався / **Цей осколок сатани... / **Легше сонячного зайця / Прикріпити до стіни***** (с. 228); *Ох і жлуклять пиво люди! – / Так недовго й до біди... / **Каракумівські верблюди, / Мабуть, менш п'ють води*** (с. 230); *Він хмільне шанує зілля / **Кожен день і кожну мить, / І, крім дров та ще вугілля, все він вип'є, що горить*** (с. 249); *Чорт би нашу взяв породу / **Чи рогатий інший хтось! / Глушим спирт, як трактор воду, – / Тільки відра***

нам піднось (с. 391); *М-да-а... фантазію і розмах / Цей Васько приніс сюди, / Бо в жару / Свиня поросна, / Мабуть, менше п'є води...* (с. 327).

Із поданих прикладів можна зробити висновок, що автор описує вади таких людей із сумом.

Наступною групою, яку ми виділили, є група на позначення людей із запальним характером, яким притаманна певна експресивність: *Аж на полі бабу Шурку / Чує вже колгосп увесь, / Бо її опівдні курку / Переїхав «Мерседес»* (с. 16); *У тебе совість, жінко, є? / Чого стоїш біля дверей, / Ореш – аж пада штукатурка? / Він кукуріка до курей, / А не до мене. / Я ж не курка!* (с. 160).

Подані приклади яскраво підкреслюють український менталітет, особливо жіночу натуру.

Інша група прикладів репрезентує «занадто перебільшення»: *Я твою щас шмаровозу – / На шматочки розвалю! / Чорт погнав тебе, / Придурка, / З плоскостопієм ума! / Це ж моя найкраща курка! / Більше тут таких нема...* (с. 16); *Якщо у вас від Квітослави / Не розтає на серці лід, / То, безперечно, від осла ви / Розпочали свій родовід. / Та що там лід!.. – / І мертвий встане, / Якщо вона на нього гляне (с. 49); ...О-о-о-о! – / В душевній стогне муці / Фрол і ледь не помира. / – Я ж писав на тій пилуці / Телефонні номери!* (с. 171); *Мій дог Квадрат – це розумака. / І псам він іншим «не чета»... / Ти уяви, що цей собака / Газети сам бере й чита!* (с. 406). Ми бачимо, що приклади фіксують ніби перебільшення у перебільшенні, тобто не просто *краща курка*, а *найкраща курка*, не просто *погано*, а *ледь не помира* тощо.

Далі ми виділили групу прикладів, у яких висміюється надмірна любов до їжі, наслідком якої є зайва вага. Наприклад, *Товстіє, бідний, з кожним роком. / Його (простяться ці слова...) / Якщо проткнути ненароком, / Шипіти буде тижнів два* (с. 19); *Що його найбільша діжка – / З пузом Феді не рівня. / І в селі особа кожна / Скаже вам: / – Ага, ага, / І орать на Феді можна, / Бо солярка дорога* (с. 225); *...Ось – сидить один з когорти /*

Тих, що роблять самогон. / Сам гладкий, / Півметра морди, / Ще і зиркає спогорда, / Як Людовік той Бурбон! (с. 258); *Пилюги з відро на ньому, / Та вліта в крамницю сьому, / Мов з картини Франсса Гальса / Круглопикий мушкетер. / – Є у вас дешевий галстук?! – / На прилавок пузо впер* (с. 203). Як бачимо, автор описує таких людей із певною іронією і сарказмом. Але він висміює не простих людей, а людей жадібних, багатих, лінивих.

Наступні групи є невеликими, висміюють вони невихованість людей, наприклад, *Зняв і одяг, і взувачку, / І години півтори / Все жує він жуїку (жвачку), / Хоч у череду бери* (с. 39); *Цей твій зять – бруталь Андрюха – / Гнув матюччя ніччю так, / Що мої старечі вуха / не розпрамляться ніяк* (с. 306). Також людей, які впадають в крайність: *...Одарка проріка спогорда / (Її слова не без гіркот): / – Та краще б вийшла я за чорта, / Аніж за тебе, ідіот!* (с. 185); *«Краще б я скалічив ногу»... – / Бідний Гліб здригнувся аж, / Як уздрів, який для нього / Приготовлено вантаж* (с. 215), та приклади, комічний ефект яких досягається за допомогою використання кольорів: *Погляньте он – / Вже навіть вуха / Зеленим мохом поросли. / Вже сірий сам, як та макуха, / Яку з олійні привезли* (с. 374); *Нетерплячка на Данила / Навалилась вже така, / Що аж вуха потемніли / І затіпалась щока* (с. 403).

Останньою групою є група гіпербол, гумористичність яких досягається за допомогою використання місцевості, топонімів, а саме: *Як поет (не писарчук), – / Там усі від крику того / Упустили ложки з рук. / А Камчатка – знають люди – / Далеченько від Славути...* (с. 291); *У стоматолога опівдні / Якийсь нещасний пацієнт / Так завищав, / Що і у Відні / Почув, напевно, президент!* (с. 317); *Як хильне / Хмільний свій допінг, / Як закурить, п'яний хрін, – / Кашель чують в Конотоплі, / Хоч живе в Черкасах він* (с. 249).

Можна зробити висновок, що гіпербола у творчості Василя Сичова займає вагоме місце і створює у певному контексті комічний ефект.

Перебільшення людських якостей, зовнішності, певних дій, веде до створення смішної, незвичної у повсякденному житті ситуації.

Висновки до третього розділу

У третьому розділі магістерської роботи ми розглянули тропи, які створюють комічний ефект у гуморесках Василя Сичова, а саме: порівняння, метафору, епітет і гіперболу. Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки.

Порівняння в лінгвістиці означає слово або вислів, у якому називається особа, предмет або явище, з яким порівнюється хто-, що-небудь. Воно є одиницею мовного простору поетичного тексту та образним засобом художньої мови. У роботі порівняння є найпродуктивнішим засобом творення комічного ефекту, за його допомогою показуються певні людські вади, манера поведінки в іронічній чи сатиричній формі.

У творах гумориста Василя Сичова використано великий арсенал різних метафор, які підсилюють комічний потенціал гуморесок. Особливо комічна ситуація найкраще розкривається при поєднанні метафори з іншими тропами: епітетами, порівняннями тощо.

Епітети в гуморесках показують предмет із несподіваного боку, індивідуалізують якусь ознаку, викликають певне ставлення до зображуваного.

Гіпербола у творчості Василя Сичова займає вагомe місце і створює у певному контексті комічний ефект. Перебільшення людських якостей, зовнішності, певних дій, веде до створення смішної, незвичної у повсякденному житті ситуації.

Отже, яскравими засобами творення комічного ефекту в гуморесках Василя Сичова виступають тропи, завдяки яким художнє мовлення поета набуває особливого іронічного забарвлення, викликає в читача добродушний сміх.

ВИСНОВКИ

Категорія комічного посідає в лінгвістичних дослідженнях важливе місце та завдяки своїй різноаспектності є недостатньо вивченим явищем, яке цікавить різні галузі наук. У дослідженнях філологічного спрямування вивчаються, зокрема, мовні засоби творення комічного.

У більшості досліджень комічне розглядається як стилістична конотація, що визначається тематикою, аксіологією, спрямованістю спілкування письменника зі своєю аудиторією через текст, зорієнтований на виявлення невідповідностей або ж алогічних суперечностей у реальному житті, що зумовлюють виникнення сміхового ефекту. Воно реалізується в різних формах, і найголовніші з них – це гумор, іронія і сатира.

У творенні комічного ефекту беруть участь різні групи лексики, насамперед, це стилістично маркована лексика, яку ми розглядаємо як неоднорідну лексику, що складається з окремих шарів, а саме з книжної та розмовної лексики. Також стилістичну марковану лексику можна схарактеризувати як лексику, обмежену у функціонуванні й протиставлену своїми диференційними ознаками нейтральному, загальноповживаному номінативному складу мови.

Дібраний фактичний матеріал із поетичної спадщини Василя Сичова свідчить про те, що маркована лексика – це один із найбільш поширених засобів творення комічного. У дослідженні ми виокремили ряд різновидів стилістично маркованої лексики. І першим різновидом є розмовно-просторічні слова, які є характерними насамперед для усного розмовного мовлення.

Ще одним засобом створення комічного ефекту є вульгаризми, які надають мові персонажів певної експресивності, згрубілості та негативного відтінку.

У поетичному мовленні Василя Сичова також наявні росіянізми, які в поєднанні з нормативними словами надають мовленню сатиричного відтінку.

Як свідчить опрацьований матеріал, найбільш репрезентативним, яскравим засобом творення комічного є okazіональні утворення, а саме власні назви. Першу групу okazіональних власних назв становлять прізвища, які характеризують вдачу людини, другу – прізвища, утворені від назв тварин, птахів, комах. Третя група складається з прізвищ, утворених від іменників. Четверта група – це алюзії на імена відомих людей, персонажів із літератури. Останньою групою є топоніми.

Ономастика у творчості Василя Сичова створює особливу тональність, привертає увагу своєю незвичайністю і виконує експресивну функцію.

В опрацьованому матеріалі вагоме місце займають тропи. Першим тропом, який ми проаналізували, є порівняння. У роботі наявні порівняння із зоономенами, із фітономенами, з номінацією їстівних продуктів, порівняння, пов'язані з біблійними алюзіями, родом діяльності людини, із прізвищами відомих людей, порівняння, які характеризують поведінку людини. Порівняння розкривають манеру поведінки людини в іронічній, сатиричній формі.

Іншим тропом, який створює певний комічний пафос, є метафори. У творчості Василя Сичова вони поділяються на метафори-оживлення та метафори-опредмечування. Зазначені види метафор мають свої підвиди, які проаналізовано в роботі, тому такий великий арсенал різноманітних метафор яскраво та різнобічно відтворює комічну тональність гуморесок.

Ще одним засобом комічного в гуморесках Василя Сичова виступає епітет. У творчості гумориста наявні епітети, які позначають людську натуру, зовнішність, людські риси.

В аналізованих гуморесках нами було виокремлено ще один троп, який створює комічний ефект, – гіпербола. Гіперболи, наявні в аналізованих текстах, ми поділили на групи. До першої групи ввійшли гіперболи з семою «занадто великий». До другої – гіперболи, у яких висміюють людей, що зловживають алкоголем, до третьої – людей із запальним характером, до четвертої та п'ятої – гіперболи, що вказують на невихованість людей,

висміюють їх надмірну любов до їжі, а також гіперболи з номінацією топонімів.

Гіпербола завдяки своїй емоційно-експресивній забарвленості збагачує основне значення лексичної одиниці додатковими відтінками, що несуть комічний ефект.

Отже, можна зробити висновок, що лексичні засоби, які ми виокремили в роботі, створюють певний комічний ефект, надають тексту додаткових емоційно-експресивних та оцінних відтінків. Але треба пам'ятати про те, що комізм може бути явним і може проявлятися лише в контексті, а поза контекстом описані лексичні засоби не завжди створюють комічний пафос. Також відчуття комізму може бути суб'єктивним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Анучина Л. В. Естетика [Електронний ресурс] / Л. В. Анучина, О. В. Уманець. – Режим доступу : <http://uristinfo.net/uchebnyematerialy/279-estetika--za-red-lv-anuchinoiy-ov-umanets-/8774-kategoriyi-estetiki.html?s>
2. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. – М. : Языки русской литературы, 1999. – 896 с.
3. Бабенко К. П. Використання прийому порівняння в процесі формування іншомовної компетенції у студентів неспеціальних факультетів [Електронний ресурс] / К. П. Бабенко. – С. 112–116. – Режим доступу : https://www.google.com/url?q=http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Natural/Vznu/pe d/2012_1/0034.pdf&sa=U&ved=0ahUKEWjnkKvh1uPdAhVDy6QKHfqvC
4. Байло Ю. В. Особливості функціонування метафори у термінології [Електронний ресурс] / Ю. В. Байло // Вісник Житомирського державного університету. Філологічні науки. – Випуск 1 (73). – 2014. – С. 219–221. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/11120/1/44.pdf>
5. Берегова О. А. Проблеми дефініцій понять «стилістичний засіб», «фігура», «троп» і «стилістичний прийом» [Електронний ресурс] / О. А. Берегова // Проблеми мовознавства. – Запоріжжя, 2016. – № 9. – Режим доступу : [https://www.google.com/url?q=http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu v/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%](https://www.google.com/url?q=http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu v/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3D)
6. Бондалетов В. Д. Русская ономастика / В. Д. Бондалетов. – М. : Просвещение, 1983. – 224 с.
7. Бондар О. І. Сучасна українська мова : Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія : [навч. посіб.] / О. І. Бондар, Ю. О. Карпенко, М. Л. Микитин-Дружинець. – К. : ВЦ “Академія”, 2006. – 368 с.
8. Борев Ю.Б. Эстетика : [учебник] / Б. Ю. Борев. – [3-е изд.]. – М. : Политиздат, 1981. – 399 с.

9. Бузько С. А. Розмовно-просторічна лексика в текстах української постмодерної прози / С. А. Бузько // Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету : [зб. наук. праць]. – Вип. 2 [редкол. : Ж. В. Колоїз, (відп. ред.), Д. Х. Баранник, П. І. Білоусенко та ін.]. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2008. – С. 68–73.

10. Василькова Н. Н. Типология стилистических фигур в риториках и курсах словесности II половины XVII начала XIX веков : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук / Н. Н. Василькова ; Московск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова, 1991. – 20 с.

11. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) : [словник] / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

12. Вишневська Г. Б. Епітети на означення демонолексики у «Лісовій пісні» Лесі Українки [Електронний ресурс] / Г. Б. Вишневська // – С. 78–80. – Режим доступу : https://www.google.com/url?q=http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26

13. Влахов С. И. Непереваемое в переводе : [учебник] / С. И. Влахов, С. П. Флорин. – М. : Международные отношения, 1980. – 340 с.

14. Войтюк С. М. Комічне та його актуалізація в «Історії Томаса Джонса, знайди» Генрі Філдінга [Електронний ресурс] / С. М. Войтюк // Актуальні проблеми філології та перекладознавства. – Випуск десятий. – 2016. – С. 94–98. – Режим доступу : https://www.google.com/url?q=http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21D

15. Вороніна Ю. В. Порівняння як елемент ідіостилю Люко Дашвар / Ю. В. Вороніна // Актуальні проблеми слов'янської філології. – 2011. – Вип. 24. – Ч. 1. – С. 425–433.

16. Гальперин И. Р. О принципах семантического анализа стилистически маркированных отрезков текста / И. Р. Гальперин // Принципы и методы семантических исследований. – М. : Наука, 1976. – 379 с.

17. Горох Г. В. Стилiстичнi особливостi поетичних творiв Лiни Костенко [Електронний ресурс] / Г. В. Горох. – С. 134–137. – Режим доступу: https://www.google.com/url?q=http://irbisnbuv.gov.ua/cgibin/irbis_nbuv/cgiirbis64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJR

18. Гуйванюк Н. В. Слово – Речення – Текст : Вибр. працi : [пiдручник] / Н. В. Гуйванюк. – Чернiвцi : Чернiвецький нац. ун-т, 2009. – 664 с.

19. Дергач Д. В. Специфiка лiнгвiстичної iнтерпретацiї омонiмiв як компонентiв лексичної системи мови [Електронний ресурс] / Д. В. Дергач. – Режим доступу : https://www.google.com/url?q=http://irbisnbuv.gov.ua/cgibin/iris_nbuv/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN

20. Деркач Т. В. Метафора в образнiй системi поезiй Тараса Шевченка [Електронний ресурс] / Т. В. Деркач. – Режим доступу : http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/73792/05-derkach_t_v.pdf?sequence=1

21. Дземидок Б. А. О комическом : [учебник] / Б. А. Дземидок – М. : Прогресс, 1974. – 223 с.

22. Дияк О. В. Довiдник для абiтурiєнтiв та школярiв з української мови : [навч. посiб.] / О. В. Дияк, В. М. Прудка. – К. : Лiтера ЛТД, 2010. – 408 с.

23. Дядченко Г. Порiвняння з лексичними центрами-соматизмами в мовi української поезiї кiнця ХХ – початку ХХI столiття [Електронний ресурс] / Ганна Дядченко. – С. 55–58. Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstrea/handle/123456789/112523/12 Dyadchenko.pdf?sequence=1>

24. Еремина Ю. Ю. Метафора – это не сравнение, а способ мысли [Електронний ресурс] / Ю. Ю. Еремина. Режим доступу : <http://pdf.knigix.ru/21pedagogika/4510-1-metafora-eto-sravnenie-sposob-misli-eremina-aspirant-kafedri-teorii-yazika-e-mail-jeremina3-gmailcom-kurskiy.php>

25. Єщенко Т. Семантико-стилiстичнi типи метафор: теоретичний аспект [Електронний ресурс] / Т. Єщенко. – Режим доступу : <http://ea.donntu.edu.ua/bitstream/123456789/17003/1/СемТипиМетафор.pdf>

26. Жалко Т. Запозичена лексика сучасної української мови як інноваційна форма маркованої лексики [Електронний ресурс] / Т. Жалко // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки – 2014. – С. 72–77. – Режим доступу : <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/5994/1/16.pdf>

27. Жигота Л. В. Способы выражения комического в романе У. М. Теккеря «Ярмарка тщеславия» [Електронний ресурс] / Л. В. Жигота. – Режим доступу : <http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/148150/1/Жигота%20Л.В.%20СПОСОБЫ%20ВЫРАЖЕНИЯ%20КОМИЧЕСКОГО%20В%20РОМАНЕ%20У%20М%20ТУККУРУЯ%20«ЯРМАРКА%20ТЩУСЛАВИЯ».pdf> :

28. Зарецкая Е. Н. Риторика. Теория и практика речевой коммуникации / Е. Н. Зарецкая. – [4-е изд.]. – М. : Дело, 2002. – 477 с.

29. Зубар Л. С. Особливості власних назв у романі братів Капранових «Розмір має значення» [Електронний ресурс] / Л. С. Зубар // Записки з ономастики. – Випуск 18. – 2015. – С. 251–259. – Режим доступу : https://www.google.com/search?q=http://irbisnbuv.gov.ua/cgibin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe%26

30. Зубко А. Є. Українська ономастика : здобутки та проблеми [Електронний ресурс] / А. Є. Зубко. – С. 262–281. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/32501/19-Zubko.pdf>

31. Калита О. М. Засоби іронії в малій прозі (кінець ХХ – початок ХХІ століття) / О. М. Калита. – К. : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – 238 с.

32. Калита О. М. Лінгвістична сутність іронії та семантичні механізми формування іронічного смислу / О. М. Калита // Українська мова. – 2006. – № 2. – С. 67–74.

33. Калита О. М. Типи комічних текстів та особливості їх стилістичного аналізу / О. М. Калита // Лінгвостилістичні студії. – 2015. – Вип. 2 – С. 54–61.

34. Караман С. О. Сучасна українська літературна мова : [навч. посібник для студ. вищ. навч. закл.] / С. О. Караман, О. В. Караман, М. Я. Плющ [та ін.]; за ред. С. О. Карамана. – К. : Літера ЛТД, 2011. – 560 с.

35. Кирилюк О. Лексичні засоби творення комічного в публіцистичних творах Володимира Винниченка [Електронний ресурс] / О. Кирилюк // Наукові записки. – Випуск 92. – Кіровоград. – С. 332–337. – Режим доступу : https://www.google.com/url?q=http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJR

36. Клюев Е. В. Риторика (Инвенция. Диспозиция. Элокуция) / Е. В. Клюев // – М. : Приор, 2001. – 272 с.

37. Колоїз Ж. В. Задля створення довершених художніх образів [Електронний ресурс] / Ж. В. Колоїз // Філологічні студії. – Випуск 10. – 2014. – С. 189–204.

38. Колоїз Ж. В. Індивідуально-авторські інновації як стилістичний засіб національної сміхової культури / Ж. В. Колоїз // Література. Фольклор. Проблема поетики : [Зб. наук. праць.] – Вип. 18. – Ч. 2 : Питання менталітету в українській літературі. – К. : Акцент, 2004. – 740 с.

39. Коляденко О. Когнітивна метафора як засіб об'єктивації концепту «страх» у творах М. Коцюбинського [Електронний ресурс] / О. Коляденко // – К., 2009. – С. 39–46. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/6050/05-Kolydenko.pdf?sequence=1>

40. Корнієнко І. О. Просторічні слова як стилістичні засоби мовотворчості ранніх прозових творів В. Винниченка / І. О. Корнієнко // Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Філологічні науки (літературознавство). – Миколаїв, 2016. – С. 124–129.

41. Коробчинська Л. А. Лексика розмовної мови [Електронне джерело] / Л. А. Коробчинська. – Режим доступу : <http://kulturamovu.univ.kiev.ua/KM/pdf/Magazine2-1.pdf>.

42. Коробчинська Л. А. Розмовна і просторічна лексика української мови та її ремаркування в словниках / Л. А. Коробчинська // Лексикографічний бюлетень. – 1963. – Вип. 9. – С. 41–54.

43. Космеда Т. Прагматика власної назви у поетичному тексті Д. Павличка: образ-концепт Львів / Т. Космеда // Науковий вісник Чернівецького університету. – Вип. 475 – 477. Слов'янська філологія, 2009. – С. 428–432.

44. Крамарчук Х. П. Види та типи метафор у дизайні. Аналітичний метод пошуку органічної метафори [Електронний ресурс] / Х. П. Крамарчук. – 2009. – С. 44–52. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/35431/08.pdf>

45. Красовська О. Тропи епістолярного стилю Лесі Українки [Електронний ресурс] / О. Красовська // Мовознавчий вісник. Збірник наукових праць – Випуск 12 – 13. – С. 253–259. – Режим доступу : http://www.google.com/ul?q=http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe%3FC21

46. Кузьмич О. Я. Лексичні засоби творення комізму / О. Я. Кузьмич // Дослідження з лексикології і граматики української мови. – 2010. – Вип. 9. – С. 158–164.

47. Левченко С. П. Ще раз про ремарку «просторічне» / С. П. Левченко // Лексикологія та лексикографія. – К. : Наукова думка, 1966. – С. 159–164.

48. Лілова О. Є. Засоби іронії в повісті Майка Йогансена «Подорож ученого доктора Леонардо і його майбутньої коханки прекрасної Альчести у слобожанську Швейцарію» [Електронне джерело] / О. Є. Лілова. – Режим доступу : <http://www.anthropos.lnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/395/1/TW-Lilova.pdf>

49. Літературознавчий словник-довідник [словник] / Укл. Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. – К. : ВЦ «Академія», 1997. – 752 с.

50. Малюга Н. М. Створення комічного ефекту засобами словотворення (про мовне чуття Остапа Вишні) / Н. М. Малюга // Філологічні студії. – Вип. 14. – Кривий Ріг, 2016. – С. 214–225.

51. Мариненко І. Мовностилістичні засоби творення комічного в гуморі Євромайдану [Електронний ресурс] / І. Мариненко // – Випуск 15. – 2014. – С. 88–98. – Режим доступу : https://www.google.com/url?q=http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe%3FC21Com%3D2%26I21DB

52. Мартинюк О. Мовні засоби вираження порівняльних конструкцій у французькому художньому дискурсі (на матеріалі роману Ясмiна Кадра «Чим день завдячує ночі») / О. Мартинюк // Науковий журнал. – № 2. – 2015. – С. 145–147.

53. Мацько Л. І. Стилiстика української мови : підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; за ред. Л. І. Мацько. 2-е вид., випр. – К. : Вища школа, 2005. – 462 с.

54. Мізін К. І. *Comparo ergo sum*, або актуальний лiнґвофілософський погляд на природу порівняння / К. І. Мізін // Мовознавство. – 2010. – № 1. – С. 54–67.

55. Москвин В. П. Русская метафора : параметры классификации / В. П. Москвин // Филологические науки. – 2000. – № 2. – С. 66–74.

56. Муратова В. Ф. Гiпербола як стрижневий засiб iнтенсифiкацiї мови У. П. Зюскiнда [Електронний ресурс] / В. Ф. Муратова // – 2010. – Режим доступу : <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/novitfilolog/21/24.pdf>

57. Нарольська А. Iмплицитна iронiя як засiб передачi свiтосприйняття в англiйській художній лiтературi ХХ ст. (на матерiалi роману «Театр» С. Моема) [Електронний ресурс] / А. Нарольська // – К. – С. 342–346. – Режим доступу : https://www.google.com/url?q=http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN

58. Невмержицька Н. Ю. Стан дослiдження власних назв у сучасній лiнґвiстицi [Електронний ресурс] / Н. Ю. Невмержицька. – С. 87–90. – Режим

доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/16479/1/Стан%20дослідження%20власних%20назв%20у%20сучасній%20лінгвістиці.pdf>

59. Озерко І. Лінгвістичні та філософські аспекти теорії метафори у світлі сучасної лінгвістики [Електронний ресурс] / І. Озерко. – Режим доступу : http://linguistics.kspu.edu/webfm_send/870

60. Омельчук А. С. Власні назви та особливості їх перекладу (на матеріалі українських, іспанських перекладів античних міфів і легенд) [Електронний ресурс] / А. С. Омельчук. – С. 122–126. – Режим доступу: http://www.philology.kiev.ua/library/zagal/Movni_i_konceptualni_2010_31/122_126.pdf

61. Онопрієнко Т. М. Тропеїчні засоби реалізації прагматичної скерованості художнього тексту [Електронний ресурс] / Т. М. Онопрієнко // Вісник Житомирського національного університету. Філологічні науки. – Випуск 40. – 2008. – С. 181–185. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/2527/1/181-185.pdf>

62. Островська А. О. Комічне як естетична категорія [Електронне джерел] / А. О. Островська. – Режим доступу : <http://otherreferats.allbest.ru/ethi/0007980>

63. Петровська Н. М. Особливості функціонування гіперболи і мейозису та їх переклад у текстах різних стилів [Електронний ресурс] / Н. М. Петровська, Л. Й. Семенюк // Нова філологія. – № 52. – 2012. – С. 148–152. Режим доступу : https://www.google.com/url?q=http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21

64. Пивоев В. М. Ирония как эстетическая категория / В. М. Пивоев // Философские науки. – 1982. – №4. – С. 54–61.

65. Підгрушна О. Г. Переклад гумору : відтворення культурно-специфічної лексики [Електронний ресурс] / – К., 2013. – С. 572–577. – Режим доступу : https://www.google.com/url?q=http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin?irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%2

66. Понятие метафоры [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://school.250.ru/semykina/metafora.pdf>
67. Потебня А. А. Мысль и язык. Эстетика и поэтика : [учебник] / А. А. Потебня. – М. : Искусство, 1976. – 214 с
68. Почепцов О. Г. Языковая ментальность : способ представления мира / О. Г. Почепцов // Вопросы языкознания. – 1990. – № 6. – С. 110–123.
69. Пришва Б. Г. Засоби гумору в творах Остапа Вишні : [підручник] / Б. Г. Пришва. – К. : Вища школа, 1997. – 116 с.
70. Сінкевич Н. М. До питання стилістичного маркування лексики в електронних словниках української мови [Електронний ресурс] / Н. М. Сінкевич // Філологічні студії. – Випуск 6. – 2011. – С. 435–438. – Режим доступу : https://www.google.com/url?q=http://nbuv.gov.ua/jpdf/PhSt_201_6_63.pdf&sa=U&
71. Сморгж Л. О. Эстетика. [навчальний посібник] [Електронне джерело] / Л. О. Сморгж. – К. : Кондор, 2009. – Режим доступу : http://www.ebk.net.ua/Book/ethics/smorzh_estetika/part4/406.htm
72. Станко Д. Тропи в емоційному політичному дискурсі як засіб категоризації дійсності [Електронний ресурс] / Д. Станко // Лінгвістика. – Випуск 15. – Ужгород. – С. 248–253. – Режим доступу : <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/2602/1/56.pdf>
73. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного / А. В. Суперанская. – М. : Наука, 1973. – 366 с.
74. Тарасова А. В. До питання феномену порівняння. Семантичний аспект у вивченні англійських компаративних фразеологізмів [Електронний ресурс] / А. В. Тарасова // Культура слова. – 2015. – № 83. – С. 88–96. – Режим доступу : [https://www.google.com/url?q=http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26121DBN%](https://www.google.com/url?q=http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26121DBN%3D)
75. Ткаченко Т. В. Елементи просторіччя в мові прози Михайла Стельмаха / Т. В. Ткаченко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 8. Філологічні науки (мовознавство і

літературознавство) : [Зб. наукових праць]. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – Вип. 1. Кн. 1. – С. 96–101.

76. Українська мова : Енциклопедія / [редкол. : В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін.]. – [2-е вид., випр. і доп.]. – К. : Вид-во «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.

77. Усне побутове літературне мовлення : [підручник] / [Відп. ред. Жовтобрюх М. А.]. – К. : Наук. думка, 1970. – 203 с.

78. Ушакова Ю. Ю. Лицо как субъект сравнения в субстантивной генитивной двучленной метафоре / Ю. Ю. Ушакова // Филологические науки. – 2005. – № 3. – С. 53–58.

79. Харченко О. В. Порівняння та його американські комедійні різновиди [Електронний ресурс] / О. В. Харченко. – Київ, 2013. – С. 207–210. – Режим доступу : https://www.google.com/url?q=http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64/exe%3FC2A1COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN

80. Шаповалова Н. П. Функціонально-семантичний статус порівняльних конструкцій у сучасній українській мові / Н. П. Шаповалова. – Донецьк, 1998. – 180 с.

81. Шонь О. Б. Мовностилістичні засоби реалізації гумору, іронії і сатири в Американських коротких оповіданнях: дис. канд. філол. наук. / О. Б. Шонь // – Л., 2003. – 225 с.

82. Шулінова Л. В. Власні назви в художньому мовленні : ідіостилістичний аспект [Електронний ресурс] / Л. В. Шулінова. – Режим доступу : http://www.google.com/url?q=http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.

83. Шульга Т. А. Гумористичний компонент у семантиці епітетів / Т. А. Шульга // Культура слова. – 2010. – № 73. – С. 103–107.

84. Шумейко О. А. Мовні засоби творення комічного в сучасній українській поезії (на матеріалі творів другої половини ХХ століття)

[Електронний ресурс] / О. А. Шумейко. – Харків, 2007. – Режим доступу : http://www.br.com.ua/referats/dysertacii_ta_autoreferaty/59379-1/html

85. Шумейко О. А. Оцінна лексика як засіб творення комічного в сучасній українській поезії / О. А. Шумейко // Вісник Дніпропетровського ун-ту. Серія «Мовознавство». – 2009. – № 11. – Вип. 15, Т. 2. – С. 166– 172.

86. Щербина А. О. Жанри сатири і гумору : [підручник] / А. О. Щербина. – К. : Дніпро, 1977. – 136 с.

87. Януш Я. В. Лексичні засоби гумору в мові української драматургії (на матеріалах п'єс І. Карпенка-Карого, М. Старицького, М. Кропивницького) / Я. В. Януш // Культура слова. – 1985. – Вип. 29. – С. 20–26.

АНОТАЦІЯ

Бутильська Т. Ф. Лексичні засоби творення комічного в сучасній українській поезії (на матеріалі творів Василя Сичова) / Т. Ф. Бутильська. – Рукопис. – Кривий Ріг, 2018. – 81 с.

У роботі досліджено лексичні засоби творення комічного, засвідчені в поетичному доробку криворізького гумориста Василя Сичова, зокрема розкрито зміст поняття «комічне», окреслено три найголовніші форми комічного (гумор, іронія, сатира), виявлено основні групи лексичних засобів творення комічного у творчості письменника, проаналізовано особливості використання поетом розмовно-просторічної лексики, вульгаризмів та росіянізмів, описано okazіональні власні назви, наявні в гуморесках, визначено функціонально-стилістичне призначення тропів, використаних задля створення комічного ефекту.

Ключові слова: комічне, гумор, іронія, сатира, стилістично маркована лексика, розмовно-просторічна лексика, тропи, порівняння, метафора, епітет, гіпербола.